Apat na wika ng Filipinas, nanganganib maglaho / p3

Ribyu ng Aklat ng Bayan / p7

DIYARYO FILIPINO

Mula sa Filipino, Tungo sa Filipino

Tungo sa binagong kasaysayang pampanitikan ng Filipinas / p11

Prinsipyo ng Karahasan / p5

OKTUBRE 2016

www.kwf.gov.ph.

TARGET: DU20, KASADO NA

OPLAN... P2

- Natatanging planong ngayon pa lámang gagawin sa kasaysayan

KWF

Malalim na nag-iisip ang Pambansang Alagad ng Sining at Tagapangulo ng KWF na si Virgilio S. Almario tungkol sa hinaharap ng Wikang Pambansa.

"FOTOBAM" ANG SALITA NG TAON p2

EDITORYAL

Pagbabagong-tingin sa Filipino / p4

Virgilio S. Almario

Natutuhan / Natutunan / p6

Vim Nadera

Ikaapat na K / p4

Roberto Añonuevo

"Litrato" o "Retrato / p6

Mike Culiling

Pagpapakilala sa "Igting" / p5

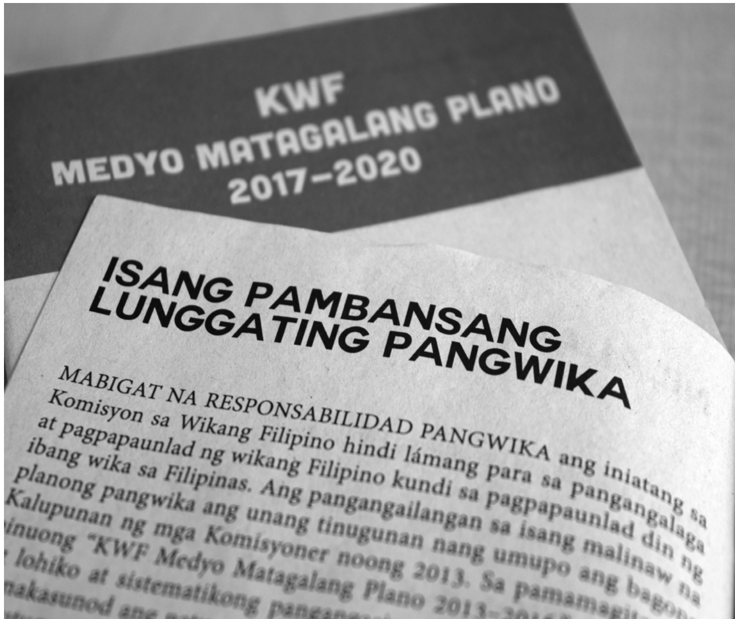
ANG MEME NG MGA PINOY P10

Mga oplan para sa wika

Ipatutupad: Pagpapalaganap ng Filipino, saliksik, Aklat ng Bayan

NAIBUNYAG kamakailan ang *Target: Du20*, isang detalyadong plano para sa wikang Filipino ng isang ahensiya ng pamahalaan. Batay sa mga nakalap na impormasyon ng **Diyaryo Filipino**, lumabas nitong 2016 ang *Target:Du20* at naglalamán ng isang natatanging planong ngayon pa lámang gagawin sa kasaysayan.

Ang *Target: Du20* o *Target Dunong 2020* sa mas buo nitong anyo ay halaw sa *Medyo Matagalang Plano 2017-2020* ng Komisyon sa Wikang Filipino, ang natatanging ahensiya ng pamahalaan na nakatuon sa wika.

"Sa kasaysayan ng KWF, ngayon pa lámang nagkaroon ng ganitong kadetalyadong plano para sa wikang Filipino," sabi ni Virgilio S. Almario, tagapangulo ng KWF. "Nais kasi naming matiyak na mayroon talagang tinatahak na landas ang wika at hindi lang puro pangako at talumpati ang ginagawa natin para dito." dagdag pa ni Almario, isang Pambansang Alagad ng Sining para sa Panitikan.

Binubuo ang *Target:Du20* ng mga oplan o mga adyenda para sa wika. Kabílang dito ang *Oplan: Siwalat* (pagpapalaganap ng Filipino), *Oplan: Tuklas* (saliksik), at *Oplan: Buklat* (Aklat ng Bayan). Ipatutupad ang mga adyendang ito upang patuloy na lumaganap at umunlad ang wikang Filipino at mga katutubong wika ng Filipinas.

Nakatuon ang *Oplan: Siwalat* sa pagpapalaganap ng wikang Filipino at mga wika sa Filipinas sa iba't ibang larang ng karunungan at sektor ng lipunan. Ginagawa ito sa pamamagitan ng mga timpalak at seminar na inililibot sa buong bansa.

Dagdag pa sa *Oplan: Siwalat* ang pagdidiin sa malawakang paggamit ng Filipino sa antas tersiyarya na magbubukas ng daan sa intelektuwalisasyon ng wikang pambansa.

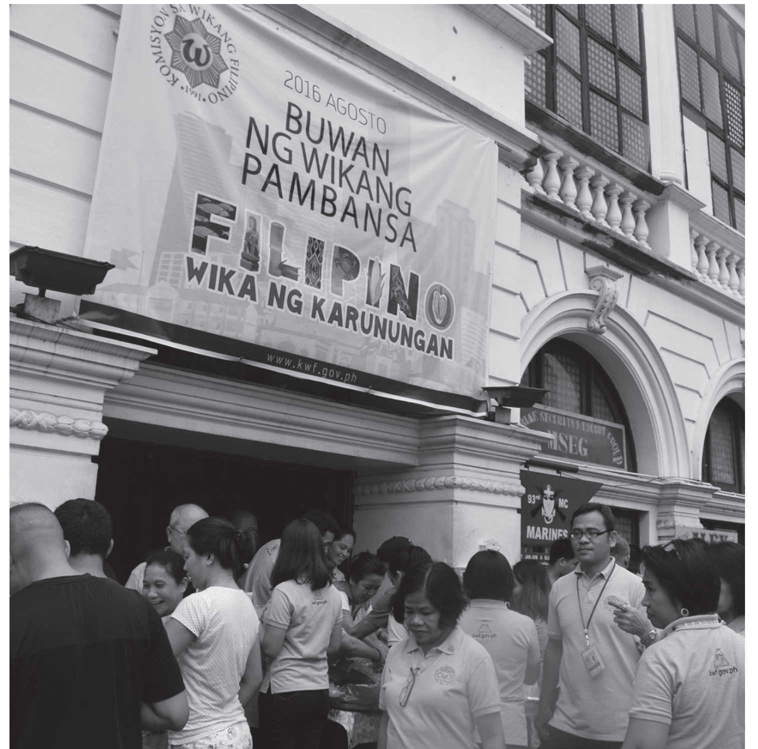
Nakaangkla naman ang *Oplan: Tuklas* sa pagpapalawig ng disiplina ng pananaliksik gamit ang wikang Filipino sa iba't ibang larang. Isinasakatuparan ito sa pagdaraos ng kolokyum at paglilimbag ng mga de-repering jornal gaya ng *Pandiwa* ng KWF.

Nakakiling ang *Oplan: Tuklas* sa pagbuo ng isang gramatikang Filipino at pagpapalimbag ng ortograpiya ng mga wika sa Filipinas. Kasama rin dito ang paggagawad ng gantimpala at pagkilala sa mga pag-aaral ng wika at kultura na magpapasigla sa disiplina ng pananaliksik sa Filipino.

Binibigyang-pansin naman ng *Oplan: Buklat* ang pagbubuo ng isang "Aklatan ng Karunungan." Mula sa lumalaking katalogo ng mga aklat na mahigit 50 na mula noong 2013, ang *Aklat ng Bayan* ay nagpapatuloy sa pagtatampok ng wikang Filipino bílang wika ng paglikha at saliksik. Mabibili ang mga de-kalidad na aklat na ito sa napakamurang halaga.

Inaasahang ang *Target: Du20* ay agresibong maipatutupad ng KWF na nagdiriwang ngayong taon ng ika-25 anibersaryo ng pagkakatatag. Katuwang din ng ahensiya sa gawaing ito ang 24 Sentro ng Wika at Kultura (SWK) sa buong bansa at mga ahensiya ng pamahalaan tulad ng NCCA, DepEd, at CHED. | **Roy Rene S. Cagalingan**

Malacañang, binahâ

Dagsa ng mga tao sa espesyal na paglulunsad ng mga aklat ng KWF. KWF

HALOS magbara ang bukana at mga pasilyo ng Gusaling Watson sa Kalye J.P. Laurel, Maynila dahil sa pagdagsa ng mga táong ibig makabili ng mga murang libro sa espesyal na paglulunsad ng Aklat ng Bayan na ginanap noong Setyembre 23.

Bílang bahagi ng ika-25 anibersaryo ng pagkakatatag ng ahensiya, nagbigay ang Komisyon ng 25% deskuwento sa presyo ng mga aklat.

Maagang nagsidatíng ang mga mamimíli ng aklat na karamihan ay nagmula sa Metro Manila.

Mula P50 hanggang P300 ang presyo ng mga libro. "Sobrang affordable ang price nilá," pahayag ni Jona Toribio, estudyante ng mass communication sa Universidad de Manila. "Maganganda ang mga aklat. Ginagamit ko 'yan sa klase ko," bida naman ni Noreen Ponce ng University of Makati.

Ilan sa mga aklat na inilunsad ang salin sa Filipino ng mga klasikong akda, kabilang ang *Peter Pan* ni J.M. Barrie, *Haring Lear* ni William Shakespeare, *Frankenstein* ni Mary Wollstonecraft Shelly, *Ang Kuwintas at Iba pang mga Kuwento* ni Guy de Maupaussant, at *Paglalakbay sa Pusod ng Daigdig* ni Jules Verne.

KWF

Inanyayahan din ng komisyon na magbasá ng ilang bahagi ng kaniláng mga isináling akda sina Ferdinand Pisigan Jarin na nagsalin ng *Journey to the Center of the Earth*; Nick Pichay, *King Lear*; Ergoe Tinio, *Frankenstein*; MJ Tumamac, *Peter Pan*; at Allan Derain, *The Necklace and Other Stories*. | **Rolando T. Glory**

Fotobam: Salita ng Taon sa Sawikaan 2016

MATAPOS ang umaatikabong pagtatanggol sa mga nominadong salita, hinirang ang "fotobam" bílang Salita ng Taon sa ikalawang araw ng Sawikaan 2016: Pagpili ng Salita ng Taon, na ginanap noong 5–7 Oktubre 2016 sa Unibersidad ng Pilipinas.

Ipinagtanggol ang salita ng taon ng historyador na si Michael Charleston Chua, o mas kilalala bílang "Xiao Chua." Mula sa Ingles na "photobomb," tumutukoy ang "fotobam" sa penomenon ng sinadya o di-sinadyang pagsingit sa retrato ng sinuman o anuman nang wala sa intensiyon ng kumukuha.

Umalingawngaw sa kamalayang Filipino nitong 2015 ang "fotobam" dahil sa pagtatayo sa Ermita, Maynila, ng Torre de Manila, proyektong kondominyum ng DMCI, isa sa pinakamalaking property developer sa bansa. Binansagang "pambansang fotomber" ang itinatayong gusali dahil sa tila pagsingit nito sa bista ng monumento ni Jose Rizal sa Luneta.

"Ang pagkapanalo ng 'fotobam' ay pagkilala sa tindig ng marami sa bayan hinggil sa isyu ng pamanang kultural," ani Chua, assistant professorial lecturer sa kasaysayan sa Pamantasang De La Salle Maynila.

"Ang paglaganap ng taguring 'pambansang photobomb' at pagbabaybay na 'fotobam' ay nagmula mismo sa mga Filipino, tanda ng pagsuporta nila sa laban ukol sa pambansang monumento ni Rizal." dagdag pa niya.

Masusing sinuri ang mga papel na inihanda nina Chua at iba pang tagapagtanggol ng mga nominadong salita ng lupon ng Filipinas Institute of Translation, isang pribadong samahan ng mga tagasalin, manunulat, at eksperto sa wika at kultura.

Ang Sawikaan ay taunang proyekto ng FIT na nagsimula noong 2004. Kabilang sa mga nahirang na Salita ng Taon sa mga nakaraang taon ang "canvass" (2004), "jueteng" (2005), "lobat" (2006), "jejemon" (2010), "wangwang" (2012), at "selfie" (2014).

Sa kasaysayan ng Sawikaan, ngayon pa lámang nagkatugma ang nagwagi batay sa pasiya ng FIT at ang hinirang na salita batay sa "People's Choice."

Kasama sa mga nominadong salita sa Sawikaan 2016 ang "hugot," "bully," "milenyal," "meme," "lumad," "foundling," "netizen," "tukod," at "viral."

Katuwang ng FIT sa Sawikaan 2016 ang Komisyon sa Wikang Filipino (KWF), Pambansang Komisyon sa Kultura at mga Sining (NCCA), at UP Diliman College of Education. | **Roy Rene S. Cagalingan**

Atlas ng mga Wika sa Filipinas

TAMPOK ang 130 wika ng Filipinas sa librong *Atlas ng mga Wika sa Filipinas*, isang *linguistic atlas* na naglalayong maimapa at maidokumento ang mga buháy na wika sa buong Filipinas.

Delima

Kaugnay nito, nailimbag na rin ang *Mapa ng mga Wika ng Filipinas* sa pakikipag-ugnayan ng KWF sa National Mapping and Resource Information Authority (NAMRIA) at naipamahagi sa iba't ibang ahensiya at tanggapan ng gobyerno at mga paaralan sa buong Filipinas.

Bunga ng mahigit dalawang taóng pananaliksik, pangangalap ng mga datos, at balidasyon ng mga wikang umiiral sa buong Filipinas na sinimulan noong 2014, kabilang sa mga naitalang katutubong wika ang 19 na wikang may mga baryasyon o wikain gaya ng Kinalinga, Ifugao, Itneg, Ivatan, Mandaya, Palaw-an, at Agta Dumagat Umiray.

Natipon din sa nasabing atlas ang mahahalagang impormasyon tungkol sa bawat wika tulad ng bilang ng nagsasalita at mga lugar na sinasalita ang mga ito, at mga *voice sample* ng bawat wika.

Naisagawa ang plotting ng mga mapa sa tulong ng mga ekspertong kártógrapó ng NAMRIA at pagkaraang maisaayos ang mga datos mula sa National Commission on Indigenous Peoples at National Statistics Office o Philippine Statistics Authority para sa katumpakan ng mga lugar, pangalan ng lugar, at bílang ng nagsasalita sa bawat wika.

Ayon kay Komisyoner Purificacion G. Delima, maituturing ang atlas bílang pinaka-*updated* na mapa ng mga wika sa Filipinas. Ipinapakita rin nito ang lawak ng gamit ng Filipino bilang lingua franca ng lahat ng komunidad sa buong Filipinas. | **Jeslie O. Del Ayre**

Apat na wika ng Filipinas, nanganganib maglaho

APAT na wika ng iba't ibang pangkat ng mga Negrito sa buong Filipinas ang nanganganib maglaho sa loob ng dalawa hanggang limang taon.

Ito ang lumitaw sa ginawang balidasyon noong 2014 ng KWF sa mga wika sa Filipinas. Sa 130 wikang umiiral sa bansa, sangkapat nito o humigit-kumulang 28 wika ang sinasalita ng iba't ibang pangkat ng mga Negrito. Sa kasalukuyan, 0.05 porsiyento na lámang ang kabuoang populasyon ng mga Negrito sa bansa at kasabay ng pagbaba nito ay ang panganib na mawala ang kani-kanilang mga katutubong wika.

Bunga nito, sinimulan ng KWF noong 2015 ang proyektong Pagdodokumento ng Wika at Kulturang Negrito upang mapreserba at mapalakas ang mga katutubong wika sa bansa lalo na yaong mga nanganganib nang mawala.

Unang isinagawa ang *field research* para sa mga katutubong Atá noong Hulyo 2015 sa Sitio Manara, Brgy. Celestino Villacin, Cadiz, Negros Occidental. Sumunod ang pagdodokumento sa mga katutubong Áyta Mabukón sa Bangkal, Abucay, Bataan, noong Oktubre 2015. Noong Nobyembre 2015 naman naidokumento ang wika at kultura ng mga katutubong Árta sa Nagtipunan, Quirino. Mayo ng kasalukuyang taon naidokumento ang wika at kultura ng katutubong Álta sa Brgy. Diteki, San Luis, Aurora.

Natuklasan sa pananaliksik na sa kabuoang 70 pamilya ng mga katutubong Atá, 10 porsiyento na lámang ang marunong magsalita ng Inatá, ang kanilang katutubong wika. Ayon pa rin sa saliksik, nakaambâ ang pangambang mawala o mamatay ang wikang Ayta Magbukón sa walo pang komunidad ng mga Áyta Mabukón sa buong Bataan sapagkat hindi na gaanong nagagamit ang katutubong wika sa mga komunidad na ito at hindi na rin ganap na naituturo sa kabataan. Natuklasang 11 Arta na lámang ang marunong magsalita at makaunawa ng wikang Árta. Gayundin, hindi na natututuhan ng mga kabataang Árta ang wikang Árta bilang kanilang unang wika (*mother tongue*).

Ayon kay Violeta Fenandez, kawani ng National Commission on Indigenous People-Aurora at isang katutubong Álta, tinatáyang 30 porsiyento na lámang ng kabuoang populasyon ng mga Álta sa Aurora ang nagsasalita ng wikang Álta at ang karamihan pa sa mga ito ay matatanda sa pangkat.

Ayon kina Violeta Fernandez at Marita Mahinay, kapuwa katutubong impormante, ang tuluyang pagkawala ng kanilang katutubong wika ay isang matinding dagok sa kanilang identidad. Dagdag pa nila, hindi sila maituturing na lehitimong katutubo ng kanilang pangkat kung hindi nila maisasalita ang kanilang katutubong wika.

Sa inilabas na datos ng UNESCO noong 2010, 1,000 wika na lámang sa kabuuang bílang ng mga wika sa mundo ang malakas; nanganganib nang maglaho ang mga nalalabí pang wika.

Nakababahala ang mabilis na pagtaas ng bílang ng mga naglalaho o namamatay na wika sa buong mundo. Batay sa artikulong "Disappearing Languages in the Philippines" ni George Molina, hanggang ngayon ay hindi pa rin tukóy ng mga lingguwista at kahit ng mga historyador ang eksaktong bilang ng mga wika na naglaho o namatay na mula noong mga nakaraan pang dekada.

Kailan maituturing na nanganganib nang maglaho o mawala ang isang wika? Ayon sa *From Endangered to Less Endangered: Case Histories from Brazil and Papua New Guinea* ni Michael Cahill, mayroong dalawang palatandaan na ang isang wika ay nanganganib maglaho: kung hindi na ginagamit o sinasalita ng kabataan sa isang komunidad ang wika ng kanilang mga magulang at kung kumakaunti na ang mga miyembro ng isang etnolingguwistikong komunidad. Gayundin, namamatay ang wika dahil ang mga katutubong tagapagsalita nito ay namamatay rin. Ayon naman kay Stephen A. Wurn na sumulat ng "Methods of Language Maintenance and Revival," isang palatandaan na nanganganib maglaho ang isang wika kung ang katutubong wika ng isang pangkat ay hindi na natututuhan ng kabataan bilang kanilang unang wika.

Ang *Pagdodokumento ng mga Wika at Kulturang Negrito* ay unang hakbang pa lámang ng ahensiya sa pagpapalakas at pagpapanatili ng mga wikang nanganganib nang mawala.

Nakatakdang isaaklat ngayong taon ang mga resulta ng pananaliksik at dokumentasyon ng apat na katutubong pangkat. Nakatakda ring ipagpatuloy ng ahensiya sa 2017 at 2018 ang pagdodokumento ng wika at kultura ng iba pang mga katutubong pangkat sa Filipinas. | Jay-Mar G. Luza

KWF

Nanganganib maglaho ang isang wika kung ang katutubong wika ng isang pangkat ay hindi na natututuhan ng kabataan bílang kanilang unang wika.

10 fellow, sertipikado sa programa sa pagsasalin

SAMPUNG fellow ang nakapagtapos sa *Sertipikong Programa sa Batayang Antas ng Pagsasalin* na ginanap noong 28–29 Hunyo sa Bulwagang Norberto Romualdez sa tanggapan ng KWF.

Kabilang sa mga nagtapos sina Ma. Christina G. Castillo (Kataastaasang Hukuman), Angelie Mae T. Cezar (UP Sentro ng Wikang Filipino), Emmanuel C. de Leon (Unibersidad ng Santo Tomas), Teresa Debuque (United Nations Information Centre Manila), Wennielyn F. Fajilan (UST), Casto Mitra Jr. (freelance na tagasalin), Eilene Antoinette G. Narvaez (Filipinas Institute of Translation), Bernadette Pamintuan (UST), Elimar A. Ravina (UST), at Joseph S. Soriano (Tandang Sora National High School).

Ang sertipikong programa ay isang crash course sa kasaysayan, kahalagahan, uri, at mga hakbang sa pagsasalin. Layunin nitong linangin ang mga Filipino sa pagsasalin sa pamamagitan ng paggamit ng Filipino at iba pang wika sa Filipinas. Layon din ng kursong ipakita ang husay ng mga Filipino sa pagsusulat hinggil sa panitikan, agham, teknolohiya, at iba pang larang, gayundin ang pagkakaroon ng propesyon ng pagsasalin sa Filipino.

Muling sasalain ang mga nakatapos para sa Intermedyang Antas, ang limang araw na seminar na tatalakay sa mga teorya at lapit ng pagsasalin. Ang mga makapagtatapos sa Intermedyang Antas ay magiging bahagi ng lilikhaing Translators Registry ng KWF at magiging katuwang nito sa mga proyekto sa pagsasalin. | Grace Bengco

KWF

Sesyon sa pagsasalin: Kasaysayan, kahalagahan, uri, at mga hakbang.

Makabagong gramatika, paksa ng Dap-ayan

MAPAPALITAN na ng makabago at maka-Filipinong gramatika ang balarilang Tagalog ni Lope K. Santos.

Bunga ito ng tatlong "Dap-ayan" o forum sa gramatikang pambansa na idinaos noong 2015–2016. Tinalakay sa mga forum na ito ang mga katwiran, konsepto, at mga hakbangin at usapin sa pagbuo ng isang gramatikang Filipino batay sa katangian ng mga katutubong wika ng Filipinas.

Nilahukan ang mga ito ng mga indibidwal at eksperto na kumakatawan sa iba't ibang pangunahing wika ng Filipinas. Sinang-ayunan nila ang pagbuo ng gramatikang Filipino dahil ayon sa kanila ay napakahalaga nito unang-una sa pagtuturo ng Filipino sa ilalim ng programang K–12.

"May malaking pangangailangan na sa ngayon para sa ganitong gawain dahil ang pinakahuling nailabas na gramatika ng wikang pambansa ay ang balarilang Tagalog pa ni Lope K. Santos. Kaya naman kailangan na talaga ng bagong gramatika," pahayag ni Dr. Galileo Zafra ng Departamento ng Filipino ng UP Diliman.

Ginanap noong 22 Oktubre 2015 sa UP Diliman ang unang Dap-ayan sa gramatikang Filipino na nilahukan ng mga eksperto sa lingguwistika at edukasyon.

Noong 4 Disyembre 2015, ginanap ang unang panrehiyong Dap-ayan sa gramatikang Filipino sa Intramuros, Maynila. Nilahukan ito ng mga ekspertong kumakatawan sa mga wika sa Luzon gaya ng Ilokano, Ibanag, Pangasinan, Kapampangan, at Tagalog.

Ginanap naman noong 4 Marso 2016 ang ikalawang panrehiyong Dap-ayan sa nasabi ring pook. Nilahukan naman ito ng mga ekspertong kumakatawan sa mga wika sa Visayas at Mindanao gaya ng Aklanon, Kinaray-a, Waray, Sebwano, Hiligaynon, Mëranaw, Mandayá, at Subanën.

Inilahad sa dalawang panrehiyong dap-ayan ang mga katangian ng mga katutubong wika na maaaring ilahok sa magiging batayan ng bubuuing gramatikang pambansa.

Natukoy sa tatlong dap-ayan ang mga espesyal na paksa at mga ekspertong maaaring sumulat ng mga artikulong tumatalakay sa konteksto at konsepto ng pagbuo ng gramatikang Filipino at mga artikulong tumatalakay sa ilang katangian ng mga wika sa Filipinas na maaaring iambag sa pagbuo ng gramatikang pambansa. | Jeslie O. Del Ayre

EDITORYAL

Pagbabagong-tingin sa Filipino

NAGPAPLANO tayo upang maging mas maayos ang pang-araw-araw na búhay. Sa pagbabalangkas ng mga gawain, higit na lumalawak ang ating pagtingin sa mga maaari pang gawin. Isipin ang isang daigdig na walang pagpaplano; tiyak mananaig ang kaguluhan at kawalang-direksiyon.

Pagdako sa wika, tila ito isang bagay na hindi gaanong pinag-iisipan at pinaplano. Dahil ba napakalápit nito sa ating búhay? Tulad ng hininga, ibinubuga na lámang natin ito sa hangin. Ngunit kung iisipin, wala na tayo sa mundo kung wala ito.

Ang kawalan ng plano para sa wikang Filipino at mga katutubong wika ng Filipinas ang nais tugunan ng "Medyo Matagalang Plano 2013–2016," ng Komisyon sa Wikang Filipino (KWF). Sa loob ng 25 taon mula nang maitatag ngayon pa lámang nakapaglabas ang komisyon ng planong nabanggit.

Kung sisilipin, lilitaw sa plano ang napakalawak at ingklusibong pananaw nito: ikampanya ang pagbabagong-tingin sa Filipino sa Saligang Batas at ituon ang pansin sa pagpapaunlad nito gamit ang mga katutubong wika ng Filipinas; lumikha ng "Aklatan ng Karunungan" sa paglalathala ng mga aklat sa Filipino; gawing estandardisado at pag-ugnay-ugnayin ang mga wika sa bansa; gamitin ang Filipino bílang midyum ng pagtuturò; at marami pang iba.

Mula pa noong 2013 ay puspusan na ang KWF sa mga gawain para sa wika at kulturang Filipino. Ngayon at naghahandog ito ng isang kongkretong plano para sa wika kalakip ang lahat ng mga nagawa nito at nais pang gawin sa hinaharap, paano ito matutulungan ng kasalukuyang administrasyon tungo sa minimithing intelektuwalisasyon ng wikang Filipino?

Ang **Diyaryo Filipino** ay pana-panahong inilalathala ng Komisyon sa Wikang Filipino (KWF) at nauukol sa mga usaping may kinalaman sa pagpapaunlad ng Wikang Pambansa. **Editor:** Fidel Rillo. **Mga Kagawad:** Grace Bengco, Roy Rene S. Cagalingan, Kimberly N. De Jesus, Jeslie O. Del Ayre, Lourdes Zorilla-Hinampas, Kriscell Largo Labor, Louise Adrianne O. Lopez, Jay-Mar G. Luza, Maria Christina A. Pangan, John Enrico C. Torralba. **Tanggapan:** Gusaling Watson, 1610 Daang J.P. Laurel, 1005 San Miguel, Maynila. Tel. 02-733-7260 · 02-736-2525. Email: komfil@kwf.gov.ph. Website: www.kwf.gov.ph.

Ikaapat na K

AYON sa World Health Organization (WHO), umaabot sa 800,000 ang nagpapakamatay taon-taon. Kung baga, isang tao kada 40 segundo. Tataas pa ito nang dalawampu't limang beses kung isasama ang mga nagtangka. Wala pa rito ang mga nangungulila sa pagpanaw ng kanilang mahal sa buhay.

ALAALA
Vim Nadera

Paano natin ito sasawatahin?

Para sa taóng ito, ang puso ng programa ay ang KKK:

Koneksiyon. Kailangang ingatan ang ugnayan sa mga namatayan. Sila ang makatutulong upang lubos na maunawaan ang masalimuot na salimbayan ng mga pangyayaring nagdala sa puntong iyon. Sila ang mga makakapagsabi kung ano ang nagligtas sa kanila. Sila ang makapagtapat kung ano ang pinili nilang hakbang na maka-buhay. Sila ang makapagbibigay ng aral kung paano magpatuloy sa kanilang búhay.

Noong 29 Agosto, dinalá ng aktres na si Shamaine Centenera sa kaniyang alma mater, ang Philippine High School for the Arts (PHSA), ang proyektong *Julia's Bench*. Sa tulong ng mga kaibigan niyang artista, binása nila ang mga tula at iba pang akda ng anak niyang si Julia. Kumanta si Bullet Dumas at sumayaw ang magkapatid na Adea, sina Candice at Kare. Nagkuwento si Laya, isang kaklase ni Julia, na nagbalak ding magpatiwakal pero nang makita niya ang epekto nito sa pamilya, doon siya natauhan. Ito ang tumatak sa diwa at damdamin ng mga nanonood na Ibarang.

Komunikasyon. Kailangang buksan ang linyang ito. Mas madalas kaysa hindi, tikóm ang bibig ng mga namatayan. Makakabuti ang pagtuturo sa mga tao kung paano makipag-usap sa mga táong nagbabalak. Mahalagang umiral ang pagpapakita ng pagdamay at pakikiramay, lalo na ang pakikinig nang walang paghuhusga. Ang mga talakayang hinawakan nang husto ay nakakapagpalubag-loob upang mapadali ang paggaling. Dito pumapasok ang media. Ang pag-uulat ng mga balita ay may positibong epekto sa pagbabà ng kaso ng pagpapakamatay.

Noong Setyembre, dalawa ang mahalagang okasyon. Una, noong 26 Setyembre ang "Harnessing the Helping Hands" na ginanap sa University of Santo Tomas sa tulong ng UST Psychological Society. Ito ay para pag-usapan ang papel ng kapamilya, kaibigan, kabarkada, at iba pang kasapi ng komunidad na kinabibilangan ng isang nagbalak magpakamatay o nagpakamatay na. Kaugnay ito ng pag-oorganisa para sa isang palihan ukol sa "Suicide First Aid" o **"**Psychological First Aid." Ikalawa, noong 28 Setyembre naman, nagkaroon ng pulong sa Philippine General Hospital ang mga kinatawan ng iba't ibang paaralan upang talakayin ang isyu ng paghingi ng *mental health clearance* para tanggapin muli ang isang estudyanteng nag-absent o nag-leave dahil nagtangkang magpakamatay.

Kalinga. Kailangan, kahit na anong mangyari, ang pangangalaga. Ito dapat ang unahin ng mga gumagawa ng batas at bumabalangkas para pondohan ang pagpigil o pagtigil sa pagpapatiwakal upang ito ay ituring na isang problema sa kalusugang pampubliko.

Ibinunsod noong 9 Oktubre ang *Buhay*, isang eksibit ng mga kuha ng nars na si Maud Aimee Javier sa Pop sa BGC Fort Strip sa Taguig. Isang selebrasyon sa pangangalaga at preserbasyon ng kalidad ng buhay, ito ay itinaguyod ng Buhay Movement na itinatag ng ALAB at Fennel upang tanggalin ang estigma sa karamdaman sa isip at pagpapatiwakal.

Ang unang pagdiriwang ng World Suicide Prevention Day ay naganap noong 2003 sa tulong ng WHO at IASP at ginaganap tuwing ika-10 araw ng Setyembre.

Idaraos ang National Mental Health Week sa 1–7 Oktubre samantalang may World Mental Health Day sa 10 Oktubre.

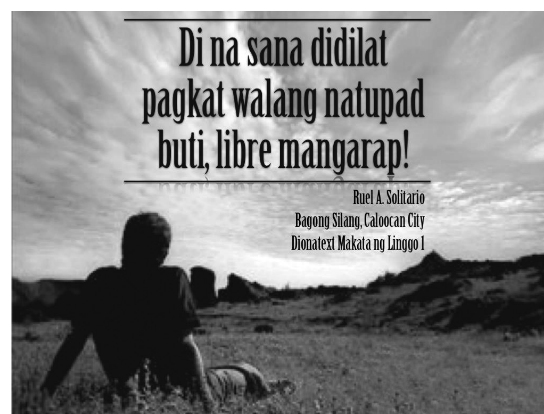
Isang K ang ating idadagdag—**Kariktan**.

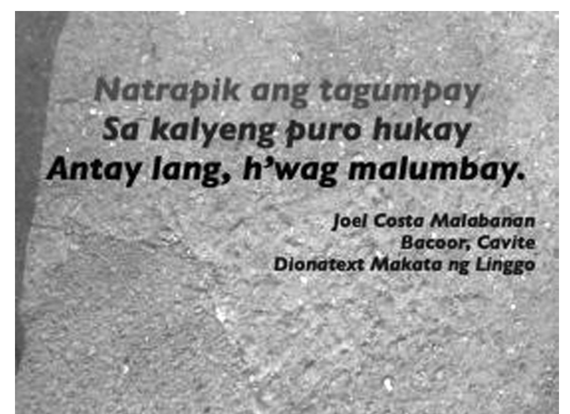
At ito ay sa tulong ng sining.

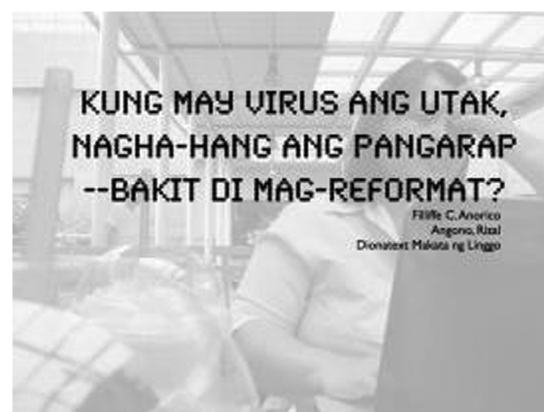
Noong 2012, ipinagdiwang ito sa pamamagitan ng "Dionatext Kontra Depresyon." Ang mga nakalarawan sa ibaba ang apat na itinanghal na Textmakata sa apat na linggo ng Oktubre.

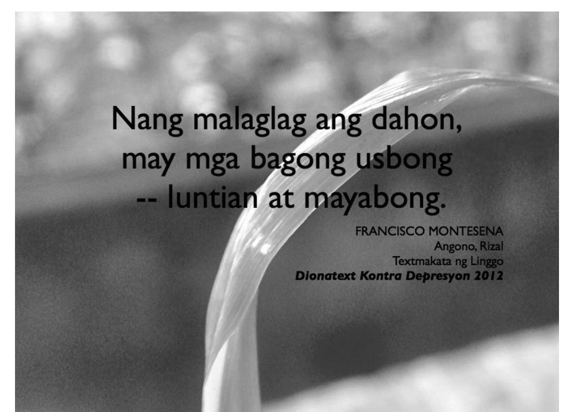
Umani ng humigit-kumulang 10,000 dionang pinili ng mga huradong sina Pambansang Alagad ng Sining na si Rio Alma, Dr. Michael Coroza ng Ateneo de Manila University, Dr. Japhet Fernandez de Leon ng Psychiatric Association of the Philippines, at Dr. Dinah Nadera ng Foundation AWIT (Advancing Wellness, Instruction, and Talents).

Ngayon, sa gitna ng kapangitan sa lipunan, may iba pa bang paraang mas malikhain para ipagdiwang ang búhay?

BAKIT MAY "WIKANG PAMBANSA"?

Itinuturing ang wika na isang mabisàng bigkis sa pagkakaisa at pagkakaunawaan. Ang pagkakaroon ng isang wikang pambansa ay nagmimithing mabilis magkaunawaan at sibulan ng damdamin ng pagkakaisa ang mga mamamayan na may iba-ibang wikang katutubo. Katulong ito ng isang pambansang watawat, pambansang awit, at iba pang pambansang sagisag sa pagtatatag ng isang pambansang pamahalaan.

IGTING
Mike Culiling

Ako si Kuliling, pinsan ni Kampana,
Di si Kampanilyang palalòng magwika;
Nunò kong Batingaw yaóng nagbalita
Na dito'y dumaong Bandidong Bathala;
Sa lakas ng tunog, bumuka ang lupa
At may iniluwâng matabil na batà.

Batàng yaó'y akó, na dagling lumaki
Kahit pa ang hangi't tubig ay marumi;
Ang araw at buwa'y magiting na saksi
Na pagkuliling ko ay sadyang may silbi:
Nagkukunwang bingi'y talsik ang tutuli,
Ang hahara-hara ay napápatabí.

* * *

May nasagap akong marahas na k'wento
Sa aming lagi nang marahas na kanto;
Marahas daw ngayon yaóng pagbabago
Nitong marahas daw na bagong gobyerno;
Pataw na parusa'y marahas masyado
Kahit pa sa isang marahas na tao.

Ang maparatangang sumisinghot-singhot
At sa pagtutulak ng droga ay sangkot,
Pag hindi sumuko o ayaw padampot
At sakâ "nanlabán" ay tiyak na lagot.
Kayâ marami na ang takót na takót
At marami na rin ang poot na poot.

Baboy lang o manok ang nakakatulad
Ng mga kriminal na kinulang-palad
At di na dumaan sa pagsisiyasat
Pagkat kamataya'y agad nailapat.
Dangal daw ng tao'y nasadlak sa lusak,
Kriminal ma'y di raw dapat hinahamak.

Tagisang-katwira'y tiyak na hahantong
Sa lalong marami't komplikadong tanong.
Sa isang totoong malalâng sitwasyon
Ay may uubra bang malamyang solusyon?
Ngunit kung saanman bangkay ay nagbunton,
Barbariko pa ba ang ating panahon?

Bakâ dapat na lang sa sisinghot-singhot,
Ilong ay pitiki't tadtarin ng kurot;
Sa LRT yaóng túlak ay ibuntot,
Pagtulákin kapag tre'y ayaw kumadyot.
Pagkat may buti pa na maihahandog
Ang isang salaríng napagbagong-loob.

Búhay ang lagi nang lalong mahalaga,
Búhay man ng laksa, búhay man ng isa;
Kung dahil sa isa, laksa ang nasalba,
Iya'y sakripisyong walang pangalawa.
Iyang pagbabago'y magandang talaga
Kung bunga'y mabuti't walang anomalya.

Prinsipyo ng Karahasan

Roberto T. Añonuevo

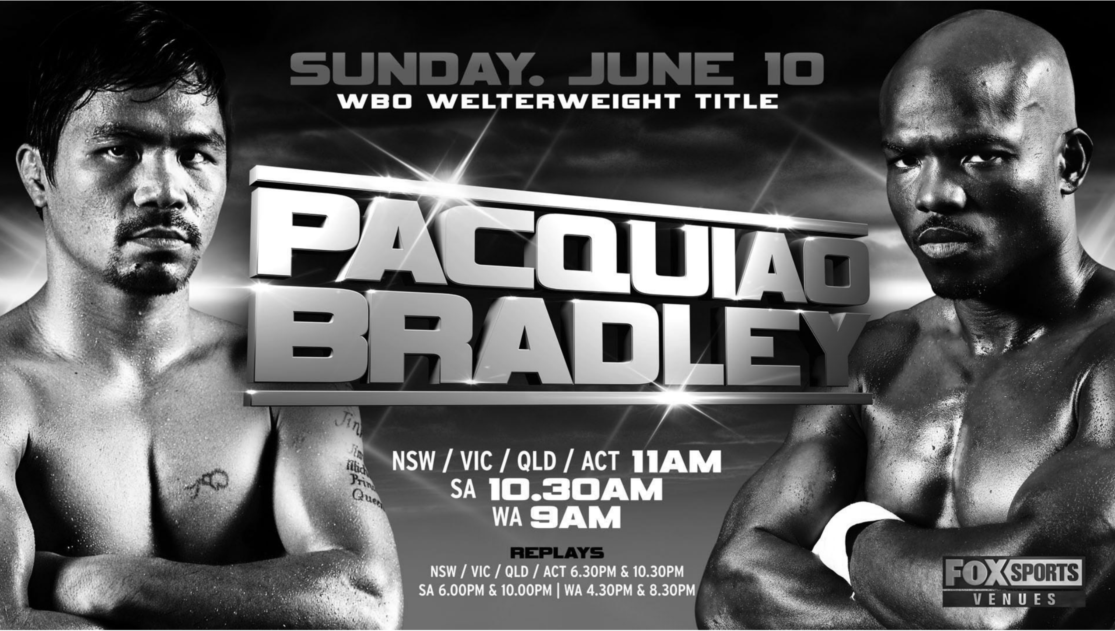
"ISANG prinsipyo ang karahasan," nawika ni Thomas Mann, "na lubhang ginagawang payak ang mga bagay; hindi nakapagtataka na maintindihan iyon ng masa." Ang karahasang ito ay makapagbabalatkayo sa multi-milyong boksing na magpapaapaw sa koliseo, magpapainit sa komunikasyong panghimpapawid, at magpapasiklab sa kapuwa pagha-nga at poot ng mga maykaya't dukha. Hahatakin ng nakapagpapaindak na musika ang masa, at habang lumalapit ang oras ng bakbakan sa ruweda ay lalong sumisigabo ang mga halakhak, palakpak, at hiyawan ng sandaigdigan.

Payak ngunit masining na paraan ang boksing kung paano huhubugin ang isip ng masa, samantalang nalulustay ang panahon sa haba ng mga anunsiyong komersiyal sa midya, at nakalalango ang alak, huntahan, at panoorin. Malalapatan ng sagisag ang bawat boksingero, at ang sagisag ay ikakabit kahit sa lahi, relihiyon, edukasyon, agham, ekonomiya, at heograpiya. Dalawahang panig ang daigdig, ayon sa estruktura ng karahasan, at pangunahin na rito ang tambalang tagumpay-kabiguan, at ang pagbubunyi-pagkalugami. Ang pagpapakilala sa mga magkatunggali ang mahalaga, dahil ang bawat boksingero ay dapat angkupan ng taguri at mito, na kaduda-duda man ay madaling palampasing kapani-paniwala, lalo kung uulit-ulitin bilang dogma ng mga komentarista at opisyales ng pamahalaan.

Ang pagdarasal ng boksingero bago simulan ang boksing ay pagsasadula lamang muli ng mga sinaunang gawi bago sumuong sa digmaan. Tatawagin, at aamuin, ng mga mandirigma ang kanilang mga diyos, at pagkaraan ng taimtim na pagdarasal ay magaganap ang mababagsik na pananambang, pagbihag sa mga alipin, pagpugot ng mga ulo, pagdambong sa mga ari-arian, pagsunog sa pamayanan, at pagyurak sa dangal ng mga babae't kabataan. Ngunit higit na masining ang panahong ito, dahil ang magkatunggaling boksingero ay ekstensiyon na lámang ng masa na mabilis nawawalan ng matatayog na diwain o halagahang magpaparikit sa kanilang lunggati at katauhan.

Ipalulunok ng mga promotor ng boksing ang anila'y sariwang kabatiran, na maaaring pagsilang ng bagong Tagapagligtas ng Isports at Negosyo, at ang kasaysayan ay hindi na magbabalik sa paglibak sa paglahok sa digmaan sa Vietnam, bagkus sa pagkaligta, kahit sandali, sa madilim na panahon sa Afghanistan, Iraq, Lebanon, Pakistan, Palestine, Somalia, Sri Lanka, Syria, Tibet, at kahit dito sa Filipinas. Masasabik ang masa sa pagputok ng kilay o pagkatal ng panga, o kaya'y sa palitan ng mga bigwas at kadyot. Magaganap ang digmaan sa mga isip ng mga manonood, at umulan man ng mga pusta ay ipagtatanggol kahit ang sugatang manok. Tatanggapin ang pagbabaw ng kaligayahan, dahil ano ang ipinagkaiba ng boksing sa sabong? Maaaring nagagabayan ng ilahas na silakbo ang manok, kompara sa tao na umaandar ang isip at guniguni. Ngunit magkakahawig ang mga ito sa bakbakan, at sisikaping maging simple ang tunggalian.

Sinasagap ng makabagong tao ngayon ang karahasan nang matindi ang panlilinlang, at nakukumunoy siya sa romantisistang pakikibaka. Nananaig ang kuro-kurong maiiangat ng mga kamao ang bansa kahit sa sinumang kalaban, anuman ang dibisyon o timbang o panahon, at ang ganitong paniniwalang saliwâ ngunit malayà, ang magbabaon din sa kaniya sa antas ng higit na kahirapan, kabiguan, at kamangmangan.

Boksing at sabong: Nakukumunoy ang makabagong tao sa romantisistang pakikibaka.

Natutuhan/Natutunan

NABÁSA KO KAMAKAILAN ang pagsisikap ng isang Linggwistasero na ipatanggap ang kawastuan ng "natutúnan." Nagsisimula siya sa pagtatanong. Alin ba ang tama: "natutúhan" o "natutúnan"? Ang sagot niya, parehong tama. Tama ang "natutuhan" dahil gumagamit ito ng alam nating hulapi na +HAN para sa salitâng "túto." Ngunit bakit tama ang "natutúnan" samantalang wala naman táyong napag-aaralang hulapi na +NAN?

KULO AT KOLORUM
Virgilio S. Almario

Dito ipinasok ng ating Linggwistasero ang kaniyang hakang "tambalang hulapi" at wika niya'y ang sumusunod: +ANAN, +ANIN, +INAN, at +ININ. Magulo ang kaniyang paliwanag at hindi naman pumasok sa kaniyang talakay ang kaso ng +NAN.

Matagal ko nang sinusuri ang kaso ng "natutúnan" mula nang marinig ko ito sa TV. Dahil wala namang hulaping +NAN sa balarilang Tagalog, dapat litisin ang naging paggamit nitó sa pagbuo ng "natutúnan." Nakaligtaan lámang bang ilahok ang +NAN sa listahan ng mga panlapi ni Lope K. Santos? O isa lámang itong aberasyon, isang anomalyang pangwika na bunga ng isang namalîng bigkas ngunit lumaganap? Sa aking pagbabalik sa nakalathalang mga dokumento, hindi ko nasumpungan ang "natutúnan" hanggang nitóng nakaraang tatlong dekada lámang. Mula sa panahon ni Balagtas at hanggang sa dekada 80 ay "natutúhan" lámang ang lumilitaw sa limbag na panitikan.

May lumilitaw ba namang ibang salita na ginamitan ng +NAN? May apat na salita na tiyakang ginamitan ng +NAN mula sa bokabularyong Noceda at Sanlucar: ang "katotohánan," "kasalánan," "tawánan (katatawanán)," at "nakayánan." Idadagdag ko ang mas kamakailang "talúnan," "napalúnan," "paanán," at "ulunán." Ang ibang nakita kong sampol ay bunga ng pagtitipil. Halimbawa, ang "tangnán" na kinaltasang "tangan+an," "sapnán" na mula sa "sapin+an," "datnán" na mula sa "datíng+an," "kunan" na mula sa "kuha+han," "tingnan" na mula sa "tingin+an."

Sa apat na matandang anyo mula sa Noceda at Sanlucar, ang "nakayánan" ang unang maaari kong ituring na lehitimong gamit ng +NAN. Nabuo ito sa "na+káya+nan." Walang naganap na pagtitipil. Gayunman, isang aberasyon ang salita, dahil maaari namang ipahayag ang ibig sabihin sa pamamagitan lámang ng "nakáya." Walang pagkakaiba ang "nakáya" at "nakayánan" sa kahulugan. Sa gayon, ang +NAN sa "nakayanan" ay isa lámang dagdag na pantig

Naiiba ang kaso ng "katotohánan." Noon pang ilimbag ang unang edisyon ng *UP Diksiyonaryong Filipino* (2001) ay ipinatukoy ko nang binubuo ito ng salitâng-ugat na "totoó" at naiipit ng isang unlapi at dalawang hulapi, kayâ /ka+totoo+han+an/ ang kabuuan. Iba ito sa posibleng unang pormasyon na "katotóhan" / ka+totoo+han/ na nangangahulugang "pagiging totoo." Samantala, ang "katotohánan" ay isang pagtiyak sa kaganapan ng isang totoo.

Ang dalawang hulapi sa "katotohánan" ay maaaring katulad ng tinatawag na "tambalang hulapi" ng ating Linggwistasero. Ngunit segurado akong ang magkasunod na +HAN at +AN ay hindi ang inilista niyang +ANAN, +ANIN, +INAN, +ININ. Sa halip, dapat isipin na talagang nagaganap sa Tagalog ang pagkakaroon ng dalawa o mahigit pang panlapi para sa isang salitâng-ugat. Hindi pinapansin, ngunit malimit itong maganap sa mga unlapi at nagdudulot ng pagbabago ng kahulugan sa salitâng-ugat. Tandaan: **Ang pagbabago sa panlapi ay nagdudulot din ng kaukulang pagbabago sa kahulugan ng nilalapiang salita**. Halimbawa, ang salitâng "lákad" ay maaaring unlapian ng MA+ at maging "malákad." Ang MA+ ay maaaring dagdagan ng KA+ kayâ ang "malákad" ay magkakaanyong "makalákad." Puwede pa nating idagdag ang PAG+ upang mabuo ang "makapaglakád." Magagawa rin ito gamit naman ang MAG+ para sa "maglakád" na maaaring pahabain at maging pangmaramihan sa pamamagitan ng MAGSI+ "magsilakád," o MANGAG+ "mangaglakád," o MANGAGSI+ "mangagsilákad."

Sa mga nabanggit na kaso, hindi lámang "tambalan" kundi "tatluhan" pa ang mga unlapi. Sa ganitong pangyayari, ang pagkakaroon ng mahigit sa isang hulapi ay hindi kataká-taká.

Naganap ang gayong magkasunod na hulapi sa "alalahánin," gaya ng ibinigay ding halimbawa ng ating Linggwistasero. Ngunit hindi sa anyong "alalah+anin" tulad ng suri niya. Sa halip, "alala+han+in." Lilinaw ang aking suri kapag inihatag ang anyo ng "alála" kasáma ang unlaping PA+ at hulaping +HAN: "paalaláhan" / pa+alala+han/ na pinagmumulan ng higit na komplikadong anyong may magkasunod na hulaping +HAN at +AN: "paalalahánan" / pa+alala+han+an/. Ang "paaláhan" at "paalalahánan" ay may mga anyo at pagpapakahulugang katulad ng "katotóhan" at "katotohánan.

Ang kaso ng "talúnan" at "napanalúnan" ay kawangki-kawangki ng "natutúnan." Mula sa salitâng "tálo" ang dalawa, at isa sa nakatutuwang pangyayari sa ating wika, dahil ang salita ay naging ugat ng magkakaiba, at mas nakatutuwa, magkasalungat na mga salita: "talô," "pagtatálo," "panálo." Ang "talúnan" /tálo+nan/ at "napanalúnan" /napang+tálo+nan/ ay bahagi ng magkasalungat na paggamit sa "tálo."

Nang sabihin kong kawangki-kawangki ng dalawa ang kaso ng "natutúnan," nais kong tukuyin ang pangyayari na aberasyon din lámang ang +NAN sa "talúnan" at "napalúnan." Higit na angkop gamitan ang mga ito ng hulaping +HAN upang maging "talúhan" at "napanalúhan." Idadagdag ko pa sa hanay ng ganitong aberasyon ang "ulunán" at "paanán" dahil maaari ding baryasyon lámang ang mga ito ng "uluhán" at "paahán."

Ngayon, ang pagtuturing na aberasyon ang "natutúnan" ay hindi nangangahulugang ito ay malî. Marami nang ibang aberasyong naganap sa ating wika at marami pang ibang maaaring maganap bunga ng sari-saring sanhi. Ang aberasyon ay aberasyon. Mahalagang malaman ng lahat na ito ay aberasyon. Ang hindi maganda ay ang pagpipilit ng mga Linggwistasero na ito ay tama. Sa lingguwistika, wika nilá, lahat ay tama.

Sa puntong ito nagkakaiba ang mga nagtuturo ng gramatika at mga editor sa isang panig at ang mga alagad ng descriptive linguistics sa kabilâng panig. May mga tuntuning dapat sundin upang episyente at mabilis maituro ang pagbubuo ng salita sa mga estudyante. May preperensiya ang isang editor na ipinasusunod sa mga manunulat kapag may dalawang varayti. Sa gayon, pipilì lagi ng maituturing na "wasto" ang nagtuturo ng gramatika at editor kapag may dalawa o mahigit pang pagpipilian. At pipiliin nilá tiyak ang anyo ng salita na maaaring ipaloob sa isang pangkalahatang tuntunin.

Nais ko pang idagdag na kahit sa mithiing payamanin ang wikang Filipino ay hindi nararapat ang pagpipilit na ipagamit ang "natutúnan." **Yumayaman ba ang wika dahil sa "natutunan"?** May naiiba ba itong gampanin kaysa lehitimong "natutúhan" alinsunod sa balarila? Kung wala, isa lámang balakid ang "natutúnan" para sa pagtalakay ng iba't higit na kapakipakinabang na usaping pangwika.

Nais kong ipagpauna na ang lahat ng mababása ninyo dito ay sarili kong opinyon at hindi sa KWF, maliban kung isaad ko. Nakabukás din ako sa anumang nais itanong bukod sa nais ipanukala ng mambabása. Nais kong makipag-usap sa mga alagad ng wika.

ANG sumusunod ay ilan sa mga tanong mula sa Facebook page ng KWF at ang mga kaukulang sagot mula sa kasalukuyang Direktor Heneral ng ahensiya na si Roberto T. Añonuevo.

Itanong mo kay DG

"Litrato" o "Retrato"

Alin po ang mas tamà: "litrato" o "retrato"? — Astrid Wren

Ang tanong ay nakatuon sa kung alin ang pipiliing wastong salita sa isang akda. Ayon sa *UP Diksiyonaryong Filipino* (2010), tumpak ang salitâng "retrato," na hango sa Español at may gayunding ispeling. Ang "litrato," na lumabas sa mga tekstong Tagalog noon na nalathala sa mga publikasyong gaya ng *Liwayway*, ay maituturing na varyant ng "retrato." Ibig sabihin, maaari pa ring gamitin sa mga impormal na pagsulat, o sa mga pagkakataong ang tauhang nagsasalita ay waring mula sa isang panahong gayon ang pagbigkas. Sa *Ortograpiyang Pambansa* ng KWF, higit na pinipili ang "retrato," at ang gayong uri ng ispeling ay magpapadali sa panghihiram sa salitâng Español at ganap na maaangkin ng Filipino.

Tanggap po ba ng Komisyon sa Wikang Filipino ang "kalimbahin" para sa salin ng "pink" sa Filipino?— Nerriza Domingo

Sa *Vocabulario de la lengua Tagala* nina Juan de Noceda at Pedro Sanlucar (1860), ang "kalimbahín," na isang pangngalan, ay tumutukoy sa "niyog na bahagyang dilaw, bahagyang pula." Bílang pang-uri, may isa pa itong pakahulugan, batay sa *UP Diksiyonaryong Filipino*: "pink." Ang kulay ng kalimbahín ay mahihinuhang ginamit na representasyon sa "pink" at ito ay balido kung ipagpapalagay na may "kulay kape" (brown) o "kulay kahel" (orange) na ang pagkakaiba lámang ay hindi na binanggit ang salitang "kulay" sapagkat magiging maulit lámang iyon. Tinatanggap ng KWF ang "kalimbahín" na singkahulugan ng "pink." Malaya kang gamitin ito, lalo sa paglalarawan ng iba't ibang kulay, at kung ibig maging tunog katutubo.

Maaari ho ba kayong magbigay ng limang rehiyonal na salita na nakapasok na sa Filipino? Salamat po!— RJ Benedict

A. MITIOSO

Ang mga salitâng nagmula sa alinmang katutubong wika sa Filipinas ay maipapalagay na bahagi ng korpus ng Filipino. Ibig sabihin, ituring na pasók na ito sa Filipino. Halimbawa ang "kalíbang" na mula sa Sebwano at katumbas ng "pagtatae;" ang "kalibangbáng" na mula sa Ilokano at katumbas ng uri ng paruparo bukod sa ipinapakahulugan din sa uri ng punongkahoy na ang mga dahon ay hugis pakpak ng paruparo; ang "kamóg" na mula sa Bikol at katumbas ng kukó, ang "dímla" na mula sa Kapampangan at panumbas sa "ginaw," at ang "gíla" na mula sa Tausug at katumbas ng "nahihibang sa galak", na karaniwang may pahiwatig na seksuwal. Matatagpuan ang mga salitâng ito sa *UP Diksiyonaryong Filipino*.

Ribyu-Ribyu

Duryan Gray

Mahilig ka ba?

GINAGAWA mo ba ito sa iyong kuwarto? Sa sala? Sa kusina? Habang nása sasakyan? O kahit saang pampublikong pook? Alam kong ginagawa mo ito kadalasan nang mag-isa, ngunit iba rin kapag may kasama. Minsan nga, gawin natin ito na tayong dalawa lamang. Magbasá tayo.

Maaaring nagbabago na ang ating ginagamit na teknolohiya, ngunit nananatili pa rin ang pagbabasá bílang gawaing nakaaaliw at nakadaragdag ng karunungan. Kayâ isang gawain o habit ang pagbabasá na kailangan nating linangin pa sa panahong napakabilis na ng pagdating ng impormasyon at tila kinaiinipan ng kasalukuyang henerasyon ang lahat ng bagay. Sa ganitong panahon, iba pa rin talaga ang maupo sa isang tahimik na sulok, maglabas ng aklat, amuyin ang mga pahina nito, at magbasá.

Mayroon akong mga bagong paboritong aklat ngayon: ang salin ng mga klasikong akda mula sa KWF Aklat ng Bayan. Isipin mo na lang na mababása mo ang mga dakilang manunulat ng daigdig gaya nina Shakespeare, Hemingway, Dickens, Kafka, atbpa sa Filipino. At sa husay ng ginawang salin sa mga ito, maiisip mong nagsasalita talaga sa Filipino ang mga tauhan dito. Naalala ko nga ang sabi ni Nick Pichay, isa sa mga tagasalin, na sa kaniyang salin ng *King Lear* ay pinaluluhod niya si Shakespeare sa wikang Filipino.

Paborito ko sa mga klasikong akda *Ang Metamorposis* ni Franz Kafka. Soldout kaagad ito kaya masuwerte akong nakakuha ng kopya noong unang ilabas ito. Sino nga ba ang hindi magigimbal sa kinasadlakan ni Gregor Samsa? Talagang aabangan mo ang sumunod na nangyari sa kaniya. At sa salin ni Joselito Delos Reyes, lumapot pa lalo at nagkaroon ng kakaibang timpla ang pagka-kafkasque nito. Kung titingnan mo nga kasi ang mga pangyayari sa buhay natin ngayon, hindi ba't katulad din ito sa kabalighuan at alyenasyong nangyari kay Samsa?

At kung mahilig ka pa sa ibang akdang klasiko, mayroon pang Mary Shelley, Faulkner, Chekhov, Tagore, at JM Barrie. Salin ito ng mga premyadong manunulat na pinili ng KWF. Parami lang ito nang parami kaya makaaasa kayong lalawak pa ito. Abangan pa ang susunod na ribyu!

Bása lang tayo nang bása.

"Nang magising isang umaga sa isang masamâng panaginip, natuklasan ni Gregor Samsa sa kama ang sariling isa nang kahindik-hindik na insekto."

When Gregor Samsa woke up one morning from unsettling dreams, he found himself changed in his bed into a monstrous vermin.

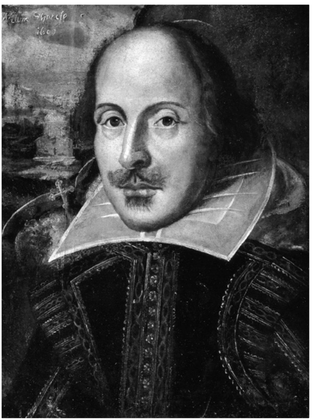
—Mula sa *Ang Metamorposis* ni Franz Kafka, salin ni Joselito Delos Reyes

"Bakit hindi ka na po makalipad ngayon?"
"Dahil malaki na ako. Kapag lumaki na ang mga tao, nakalilimutan na nila kung paano."
"Bakit nila nakakalimutan?"
"Dahil hindi na sila masayahin, muslak, at walang-puso. Tanging ang mga masayahin, muslak, at walang-puso lamang ang nakalilipad."

"Why can't you fly now, mother?"
"Because I am grown up, dearest. When people grow up they forget the way."
"Why do they forget the way?"
"Because they are no longer gay and innocent and heartless. It is only the gay and innocent and heartless who can fly."

—Mula sa *Peter Pan* ni JM Barrie, salin ni Xi Zuq.

"Nang tayo ay isinilang, umiyak tayo dahil iniluwal tayo sa dambuhalang tanghalan ng mga hangal."

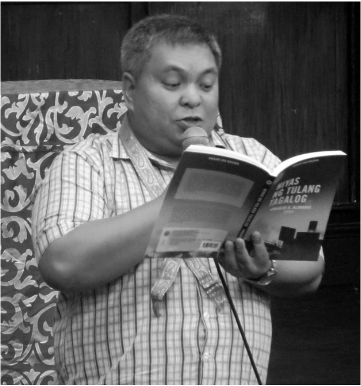
When we are born, we cry *that* we *are come to this great stage of fools.*

—Mula sa *Haring Lear* ni William Shakespeare, salin ni Nicolas Pichay.

Reoryentasyon sa panitikan, patok sa mga guro ng Filipino

MGA LARAWAN: KWF

Malayang talakayan tungkol sa reoryentasyon sa panitikan. Samar (kaliwa), Coroza ng Ateneo de Manila University.

REORYENTASYON sa panitikan para sa mga gurong nagtuturo nito sa elementarya at sekundarya at pagkakaroon ng sapat na kaalaman hinggil sa maka-Filipinong pananaw sa pagtuturo ng panitikan.

Ito ang mga pangunahing layunin ng *Pambansang Reoryentasyon sa Panitikan* na idinaos noong 7–9 Setyembre 2016 sa Kolehiyo ng Edukasyon, UP Diliman, at nilahukan ng 142 guro mula sa iba't ibang bahagi ng bansa.

Sa nasabing reoryentasyon, tinalakay ni Virgilio S. Almario, Pambansang Alagad ng Sining at tagapangulo ng KWF, ang kahalagahan sa pambansang edukasyon ng pagtuturo ng panitikan. Ayon sa kaniya, ang pambansa at makabansang reoryentasyon ng maka-Filipinong pananaw ang magpapatunay na may sariling kasaysayang pampanitikan ang panitikan ng Filipinas at ang kasaysayang ito ang humubog sa panitikang Filipino tungo sa mga katangiang hindi makikilala sa pamamagitan ng Amerikanisadong teorya.

Sa mga panayam, tinalakay ang katangian ng panitikang Filipino na makikita sa mga tula at prosa. Ibinahagi rin sa mga kalahok ang nabuong listahan ng mga rekomendadong akda na maaari nilang sanggunian sa pagtuturo.

Nauna rito, idinaos ang Pambansang Palihan sa K-12 noong 27–29 Oktubre 2014 sa Kolehiyong Miriam, Lungsod Quezon, sa pagtataguyod ng KWF at Wika ng Kultura at Agham (WIKA), Inc. Nilahukan ito ng mga piling guro, administrador ng mga paaralan, manunulat, at opisyales ng Kagawaran ng Edukasyon (DepEd). na hinati sa tatlong lárang ng pagsusuri: komunikasyon, panitikan, at saliksik. Sinuri nina Paolo Paculan at Salvador Biglaen ang lárang ng komunikasyon, Dr. Rebecca Añonuevo at Prop. Ferdinand Lopez ang panitikan, at Dr. Joseph Salazar ang saliksik. Isa sa naging bunga ng mga talakayan ang mungkahing listahan ng mga rekomendadong akdang dapat ituro sa bawat baitang upang magabayan ang mga guro kung ano ang mga akdang dapat itinuturo sa mga mag-aaral.

Bilang tugon sa pangangailangang ito, nagsagawa noong 2015 ng pambansang oryentasyon sa panitikan ang KWF, katuwang ang WIKA at Pambansang Komisyon para sa Kultura at mga Sining (NCCA). Layunin nitong makabuo ng komprehensibong listahan ng mga rekomendadong akda at makapagbigay ng kaukulang panayam ukol sa kasaysayan, kalikasan, at estetikang pampanitikan. Upang maging komprehensibo at matiyak na magmumula sa iba't ibang bahagi ng bansa ang mga akda, isinagawa ang *Pambansang Oryentasyon sa Panitikan* sa Luzon, Visayas, at Mindanao. Una itong idinaos noong 9–10 Hulyo 2015 sa Unibersidad ng Pilipinas-Diliman, sinundan noong 3–4 Setyembre sa University of San Carlos, Lungsod Cebu, 22–23 Setyembre sa Unibersidad ng Pilipinas-Mindanao, Lungsod Davao, at ang pangkalahatang oryentasyon noong 9–10 Nobyembre sa Sulo Riviera Hotel, Lungsod Quezon. Nilahukan ito ng mga piling propesor, guro, at manunulat na kumatawan sa iba't ibang rehiyon sa bansa. Sa mga talakayan, nakabuo ang mga kalahok ng pamantayan sa paglilista ng mga akdang magsisilbing gabay sa pagbuo ng listahan. Sa pangkabuuan, nakabuo ng isang listahan ng mga akda mula sa iba't ibang bahagi ng Filipinas.

Kumperensiya, seminar, lektura, tuon ng bagong sangay ng KWF

Pangungunahan din ang pagbuo ng registry ng mga ahensiya ng pamahalaan, pagtatayo ng koleksiyon ng lahat ng publikasyon sa Filipino at ibang wika ng Filipinas

Lourdes Zorilla-Hinampas

ITINATAG noong 2013, ang Sangay ng Literatura at Araling Kultural (SLAK) ng Komisyon sa Wikang Filipino ay binuo bílang pagtugon sa mandato ng ahensiya na manaliksik, mag-aral, at magsagawa ng mga seminar at kumperensiya hinggil sa pagpapalaganap, pagpapanatili, at pagpapaunlad ng wikang Filipino at iba pang wika ng Filipinas.

Pangunahin nitong gampanin na makapagsagawa ng seminar sa korespondensiya opisyal sa mga ahensiya at lokal na yunit ng pamahalaan, at mga kumperensiya hinggil sa wika, panitikan, at kultura ng mga rehiyon sa buong bansa; manguna sa pananaliksik at pag-aaral sa literatura at kultura ng bansa, makabuo ng registry ng mga ahensiya at kawani ng pamahalaan, propesor at mga guro; at makapagtayo ng Aklatang Filipino, ang koleksiyon ng lahat ng publikasyong nakasulat sa Filipino at ibang wika ng Filipinas o hinggil sa wika, kasaysayan, at kultura ng bansa. Upang matupad ang mga nasabing gampanin, sinimulan ng ahensiya ang mga gawaing makatutulong sa pagpapalaganap at pag-aangat ng literatura at araling kultural ng bansa.

Seminar sa Korespondensiya Opisyal

Simula 2013, naging puspusan ang kampanya ng KWF sa pagpapalaganap at panghihikayat na gamitin ang Filipino bilang wika ng serbisyo publiko. Muling sinimulan sa mga ahensiya at lokal na yunit ng pamahalaan ang mga pagsasanay sa ortograpiyang pambansa at paghahanda ng korespondensiya opisyal. Pangunahing layunin nitong ipatupad ang Kautusang Tagapagpaganap Blg. 335 na nag-aatas sa lahat ng ahensiya, sangay, at lokal na yunit ng pamahalaan na gamitin ang Filipino sa mga opisyal na transaksiyon, komunikasyon, at korespondensiya.

Noong 2014, unang tumugon sa panawagan ang lalawigan ng Batangas, at sinundan ito ng Lungsod Mandaluyong. Noong 2015, 51 institusyon ang sumailalim sa pagsasanay, kabilang ang 12 lokal na yunit ng pamahalaan, 25 ahensiya, at apat na pamantasan, siyam na paaralang publiko, at isang pribadong paaralan. Sa kalagitnaan ng 2016, matagumpay na nakapagsanay sa 21 institusyon, na kinabibilangan ng limang lokal na yunit ng pamahalaan, 14 ahensiya, at dalawang pamantasan

> Binibigyang diin sa mga pagsasanay ang kahalagahan ang pagpapatupad ng Kautusang Tagapagpaganap Blg. 335, na sandigan ng KWF sa kampanya nitong magamit nang wasto at mahusay ang wikang Filipino sa pamahalaan.

Sa mga pagsasanay, binibigyang-diin ang kahalagahan ng pagpapatupad ng Kautusang Tagapagpaganap Blg. 335, na sandigan ng KWF sa kampanya nitong magamit nang wasto at mahusay ang wikang Filipino sa pamahalaan. Kabilang sa mahahalagang atas ng kautusang dapat ipatupad ang pagsasagawa ng mga hakbang ng mga ahensiya at lokal na yunit ng pamahalaan na magamit ang Filipino sa mga opisyal na transaksiyon at korespondensiya sa kanilang tanggapan, maging nasyonal o lokal; pagtatalaga ng isa o higit pang tauhan, ayon sa pangangailangan, sa bawat tanggapan upang mangasiwa sa mga komunikasyon at korespondensiyang nasusulat sa Filipino; at pagsasalin sa Filipino ng mga pangalan ng opisina, gusali, at edipisyong publiko, at mga karatula ng lahat ng opisina at mga dibisyon nito. Hinati rin sa dalawang bahagi ang pagsasanay: ang oryentasyon sa ortograpiyang pambansa na tumatalakay sa mga tuntunin sa estandardisadong pagbaybay, gamit ng bantas, at pag-eedit; at ang ang paghahanda ng korespondensiya opisyal, na tumatalakay sa pagsulat ng iba't ibang korespondensiya katulad ng liham, memorandum, endoso, kapasiyahan, at pormularyo.

Inilunsad din ngayong 2016 ang Selyo ng Kahusayan sa Serbisyo Publiko, isang timpalak at parangal para sa mga ahensiya at lokal na yunit ng pamahalaan na sumunod sa implementasyon ng Kautusang Tagapagpaganap Blg. 335 at nagpamalas ng kahusayan sa paggamit ng Filipino bilang wika ng serbisyo publiko. Unang pinarangalan ang Pambansang Komisyon para sa Kultura at mga Sining (NCCA) at ang Korporasyong Pangkoreo ng Pilipinas (PHILPOST).

Kumperensiya sa Wika at Panitikang Rehiyonal

Ang Pambansang Kumperensiya sa Wika at Panitikang Rehiyonal ay taunang proyektong nagtatampok sa wika at panitikan ng isang rehiyon. Tinatalakay rito ang kasaysayan at estado ng panitikan ng rehiyon, at ang kasalukuyang kalagayan ng wika ng rehiyon at kung paano ito nagagamit sa Mother Tongue Based-Multi-lingual Education (MTB-MLE).

Pangunahing layunin nito na makatulong sa mga guro sa kanilang paghahanda sa pagtuturo ng panitikan at wika tungo sa mas malalim na pagpapahalaga sa kanilang sariling wika at panitikan, at gayundin, sa mas matibay na pag-unawa sa mahigpit na ugnayan ng wika at panitikan ng rehiyon sa wika at panitikang pambansa; sa mga mananaliksik, sa kanilang patuloy na saliksik kaugnay sa wika at panitikan ng rehiyon; at sa mga manunulat, sa kanilang pagsusuri sa kasaysayan at kasalukuyang kalagayan ng wika at panitikan ng rehiyon upang maging gabay sa reproduksiyon ng kanilang mga akda. Target din nitong makapangalap ng mga papel hinggil sa wika at panitikan na ilalathala at magiging sangguniang babasahin para sa mga guro, mag-aaral, at iskolar ng wika at panitikan.

Una itong isinagawa noong Abril 2014 sa Mariano Marcos State University, Ilocos Norte, na nagtampok sa wika at panitikang Ilokano, at sa West Visayas State University, Lungsod Iloilo, para sa wika at panitikang Hiligaynon, Kinaray-a, at Akeanon. Sinundan naman ito noong 2015 sa Leyte Normal University, Lungsod Tacloban, para sa wika at panitikang Waray. Ngayong 2016, naisagawa na rin ang para sa wika at panitikang Sebwano sa San Carlos University, Lungsod Cebu, at isasagawa naman sa Disyembre ang para sa wika at panitikang Cordillera na gaganapin sa Benguet State University, La Trinidad.

Seminar sa Pagtuturo ng Panitikang Gender-based

Matagumpay na naisagawa noong Mayo 2015, sa pakikipagpatulungan sa Paseguruhan ng mga Naglilingkod sa Pamahalaan o GSIS, ang kauna-unahang seminar sa pagtuturo ng panitikang nakabatay sa kasarian. Binuo ang proyekto bílang pagtalima sa Magna Carta ng Kababaihan at General Appropriations Act na ang lahat ng ahensiya ng pamahalaan ay kailangang magsagawa ng proyekto hinggil sa Gender and Development (GAD).

Ito ay tatlong araw na seminar na tumatalakay sa iba't ibang tema at isyu hinggil sa kasarian at panitikan. Nagkaroon din ng pakitang-turo hinggil sa iba't ibang anyong pampanitikan katulad ng kuwentong-bayan, tula, at maikling kuwento. Dahil sa positibong tugon ng mga guro at upang maging mas malawak ang sakop, sinimulang dalhin ang proyektong ito sa iba't ibang rehiyon sa pakikipagtulungan sa mga Sentro ng Wika at Kultura. Ngayong 2016, naisagawa na ito sa Jose Rizal State University, Lungsod Dapitan, Zamboanga del Norte; La Consolacion College, Lungsod Bacolod, Negros Occidental; Bukidnon State University, Lungsod Malaybalay, Bukidnon; at Bulacan State University, Malolos, Bulacan. Asahang patuloy itong makararating sa iba't ibang lugar sa bansa upang maitaguyod ang kamalayang pangkasarian sa pamamagitan ng panitikan.

Ang orihinal na Kalupunan ng mga komisyoner ng KWF na nagsimula noong 2013. Mula sa kaliwa: Kom. John E. Barrios (Hiligaynon), Kom. Orlando B. Magno (Sebwano), Kom. Jimmy B. Fong (mga Wika sa Kahilagaang Pamayanang Kultural), Kom. Jerry B. Gracio (Samar-Leyte), Kom. Abdon M. Balde Jr. (Bikol), Kom. Crisanta N. Flores (Pangasinan), Kom. Lucena P. Samson (Kapampangan), Kom. Lorna E. Flores (mga Wika sa Katimugang Pamayanang Kultural), Tagapangulong Virgilio S. Almario (Tagalog), Kom. Purificacion G. Delima (Ilokano), at Kom. Noriam H. Ladjagais (mga wika sa Muslim Mindanao).

Lekturang Norberto Romualdez

Isang serye ng mga lekturang sinimulan noong Hunyo 2015, layunin nitong makaipon ng mga intelektuwalisadong panayam hinggil sa araling kultural. Ilalathala ang mga lektura upang makatulong sa pagtitipon ng mga bagong kaisipan hinggil sa kultura at kasaysayan na magagamit ng mga iskolar, propesor, at mag-aaral.

Ipinangalan ang lektura kay Mahistrado Norberto L. Romualdez (1875–1941), ng Kataas-taasang Hukuman o Supreme Court, bilang pagpaparangal sa kaniyang ambag sa pagkakaroon ng wikang pambansa at pagkakatatag ng isang institusyong pangwika. Si Romualdez ang nagbalangkas ng Batas

Ginagamit pa rin sa maraming wika ng Filipinas ang mga katutubong terminong gamit sa paghahanap-buhay, mga salitâng patuloy na kinakalap at tinitipon ng KWF.

Komonwelt Blg.184 noong 1936 na lumilikha sa isang Surian ng Wikang Pambansa at nagtatakda ng mga kapangyarihan at tungkulin katulad ng pagpili ng katutubong wika na magiging batayan ng wikang pambansa na dapat umaayon sa (a) pinakamaunlad at mayaman sa panitikan, (b) ang wikang tinatanggap at ginagamit ng pinakamaraming Filipino. Ang batas na ito ang nagsilang sa pagkakaroon ng wikang pambansa, at ang naging pundasyon sa pagkakabuo ng KWF.

Sa pakikipagtulungan sa Korte ng Apelasyon, taon-taon idinaraos ang lektura at itinatapat sa/o malapit sa 6 Hunyo na kapanganakan ng mahistrado. Unang nagpanayam ang bantog na historyador na si Dr. Ambeth Ocampo na nagtuon sa kahalagahan ng matalinong pagsusuri sa kasaysayan upang mahanap ang kalinangan ng sinaunang Filipino. Mahalagang suriin nang mabuti, ayon kay Ocampo, ang mga taláng pangkasaysayan sa pagdalumat ng kalinangan. Ngayong taon, tampok naman sa lektura ang ugnayan ng wika at batas. Upang mabigyan ng puwang at halaga ang wikang Filipino sa larang ng batas, tinalakay ni Mahistrado Ruben T. Reyes, retiradong mahistrado ng Korte Suprema, ang kaniyang karanasan at mga naging hakbang sa paggamit ng Filipino sa batas at hukuman. Sa pamamagitan ng kaniyang lektura, magbubukas ito ng kamalayan sa halaga ng wikang nauuwaan ng higit na nakararaming mamamayan sa usapin ng batas.

Isa mga sesyong nauukol sa korespondensiya opisyal. (Itaas) Ambeth Ocampo at Mahistrado Ruben T. Reyes, dalawa sa mga bantog na tagapagsalitang naanyayahan ng KWF upang magbigay ng panayam.

Saliksik: Salitang Pangkapayapaan

Noong 2014, idinaos sa Lungsod Malaybalay, Bukidnon, ang *Wika ng Kapayapaan*: Pambansang Summit at Palihan na nakatuon sa pagbibigay ng halaga sa wikang pambansa at sa mga katutubong wika bílang instrumento sa kapayapaan. Hindi nagtapos sa summit ang proyektong pangkapayapaan ng KWF. Nagsilang ito ng panibagong proyekto, ang paglilikom ng mga salitang may kaugnayan sa konsepto ng kapayapaan sa iba't ibang wika sa bansa. Mula sa inisyal na datos na nakuha sa summit na 134 salita, layunin ng proyekto na makapaglathala ng isang aklat na naglalaman ng mga salitang nagtataglay o maiuugnay sa konsepto ng kapayapaan. Ang mga salita ay nilapatan ng kahulugan, inalam ang pinagmulan ng salita, kailan ginagamit, ano ang mga pangkating etniko na gumagamit nito, at tinukoy ang iba pang salitang may kaugnayan dito. Bukod pa rito, isináma rin ang prosesong pangkapayapaan sa katutubong pamayanan.

Nakapangalap ang proyekto ng mga salita mula sa 43 wika sa iba't ibang panig ng bansa; 32 wika ang may katumbas ng "kapayapaan" at higit na 100 salita ang may kaugnayan sa konsepto ng kapayapaan. Mula sa saliksik na isinagawa, masasabing ang konsepto ng kapayapaan ay nakapaloob sa pagkakaroon ng tahimik na pamumuhay, magandang samahan, pagkakaisa, pagkaunawaan, at pagtutulungan sa pamayanan; kalayaan ng bawat isa, malusog at ligtas na mga mamamayan; masaganang ani at kabuhayan ng mga tao. Namamayani pa rin ang tradisyonal na sistemang pangkatarungan sa kabila ng pagkakaroon at pagpapatupad ng batas mula sa pamahalaan. Karamihan man sa katutubong pamayanan ay hindi pa naisusulat ang kasunduang pangkapayapaan, makikita pa rin ang patuloy na paggalang at pagsunod ng mga katutubong mamamayan sa kanilang pinuno, datu, o nakatatanda sa pamayanan. Mayroon pa ring mga ritwal na sinusunod upang mapanatili ang kaayusan. Nagpapakita lámang ito na patuloy pa rin silang nakaugnay sa tradisyonal na pamamaraan sa pagpapatibay at pagpapanatili ng kapayapaan. At ang katutubong wika ang daluyan ng pagkakaunawaan at pagkakaisa sa pagkakamit ng kapayapaan sa pamayanan.

Kumperensiya sa wika at panitikan.

Lalabas ngayong taon ang *Kapayapaan sa Ilang Wika ng Filipinas*, output ng saliksik na ito.

Patuloy pa ring nakaugnay ang mga katutubong mamamayan sa tradisyonal na pamamaraan sa pagpapatibay at pagpapanatili ng kapayapaan.

Saliksik: Katutubong Terminong Panghanapbuhay

Ang proyektong *Katutubong Terminong Panghanapbuhay* ay pangangalap ng mga salita hinggil sa pagsasaka at pangingisda, mga hanapbuhay na pangunahing pinagkukunan ng kabuhayan ng mga Filipino. Ang saklaw ng pananaliksik ay nakatuon sa siyam na wika sa Filipinas na may malalaking bílang ng nagsasalita.

Mahalaga at may malaking pakinabang ang proyektong ito sa mga mananaliksik-wika at mananaliksik sa agrikultura. Magkakaroon ng isang talaan ng mga katutubong salitang ginagamit sa pagsasaka at pangingisda na magsisilbing reperensiya ng mga nabanggit na benepisyaryo sa kanilang mga pananaliksik. Hindi lámang pagpapayaman ng wika ang dulot na pakinabang ng proyektong ito, kundi higit ang malalim na pagkilala pa sa kultura ng mga Filipino na sinasalamin ng bawat paliwanag at paglalarawan sa kahulugan ng salitang katutubong naitala.

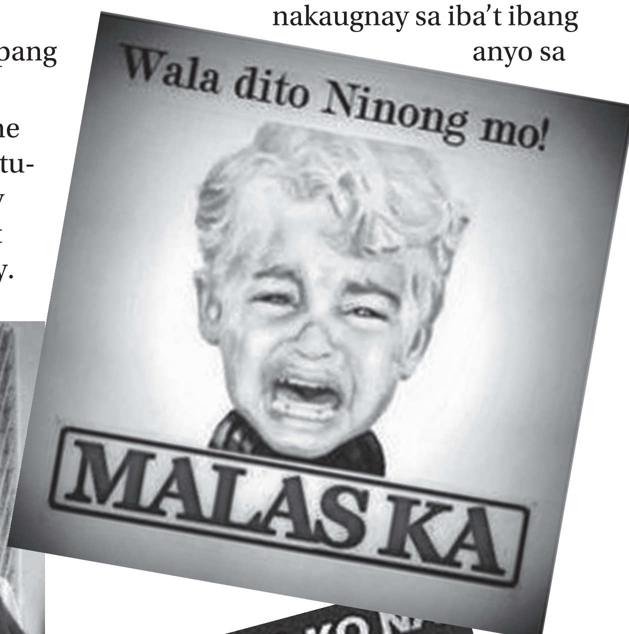
Sinimulan ngayong 2016 ang *fieldwork*, at target na mailimbag ang mga nakalap na termino sa 2017.

Pinoy Meme

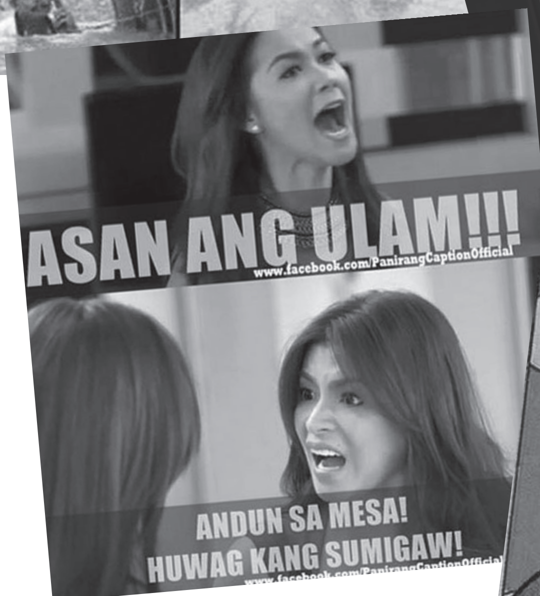
ANG popular na salitâng **meme** (binibigkas na "mim"), ayon sa *Merriam-Webster Dictionary*, ay *"an idea, behavior, style, or usage that spreads from one person to another in a culture"* at *"an amusing or interesting picture, video, etc., that is spread widely through the Internet".* Itong hulíng depinisyon ang higit na nangingibabaw na kahulugan sa kulturang popular ng internet at masasabing lumalaganap hindi lámang sa loob ng isang kultura kundi tumatawid sa iba pang kulturang nakaugnay sa iba't ibang paraan sa mga social media, blog at iba pang anyo sa internet.

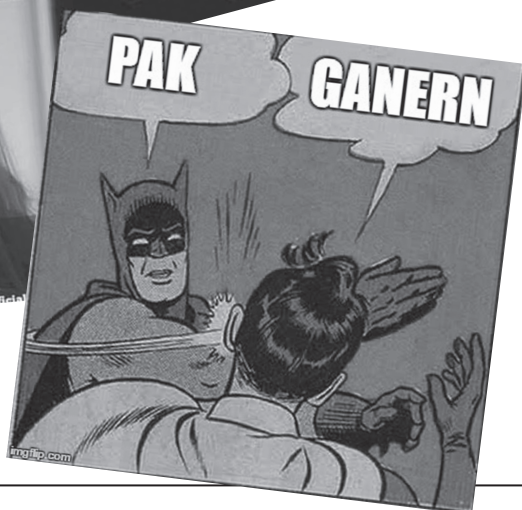
Naririto ang ilang halimbawa ng meme mula sa Internet na naging popular o patuloy na popular. Halos lahat ng mga ito ay batay sa kultura o pangyayaring Pinoy at naglalarawan sa kakaibang sistemg Pinoy.

Pandiwa, umaksiyon

PANDIWA

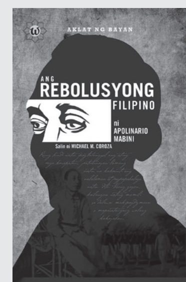
Ang "pandiwa" ay nangangahulugan ng pagkilos. Aksiyon. Hindi natitigil sa isang lokasyon lamang. Ang *Pandiwa* ay isa ring *refereed journal* ng KWF na nakatuon sa mga natatanging saliksik sa wika at araling pangkultura. Maaari itong maglaman ng mga muling-limbag o *reprint* ng makabuluhang pag-aaral sa mga naturang larang, mga salin ng makabuluhang akdang pampanitikan na may kalakip na pagpapaliwanag sa layunin o metodolohiyang ginamit sa pagsasalin, interbiyu sa mga kinikilalang iskolar o tagapagtaguyod ng kulturang Filipino, at ribyu ng mga aklat at kaugnay na kultura. Tulad ng pandiwa, tíla walang tigil ang Komisyon sa pagkilos upang lalo pang mapayabong ang kaalaman hindi lámang tungkol sa wikang pambansa kung hindi pati na rin sa iba pang wika ng ating bansa kasáma na ang kultura at kasaysayan.

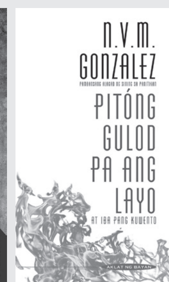
Ang isyu ng *Pandiwa* sa Setyembre ay may temang "Pagtanaw sa Hulagwáy ng Filipino." Tampok dito ang sari-saring sanaysay na tumatalakay sa pagbuo ng bansa. Kabilang din ang iba't ibang artikulo sa wika, kultura, kasaysayan, kulturang popular, atbp. Kabilang sa mga nag-ambag ng kaalaman sa isyung ito sina Laura Samson, Alice G. Guillermo, Jose Ma. Bartolome, José W. Diokno, Jan J. Loubser, Andrew Gonzalez, Jonathan C. Malicsi, Maria Christina A. Pangan, Minda Blanca Limbo, Sheilee B. Vega, John Barrios, Felino S. Garcia, Jeric F. Jimenez, Julieta Cunana-Mallari, Mark Anthony Angeles, at may introduksiyon ni Direktor Heneral Roberto Añonuevo ng KWF.

Sa introduksiyon ni Añonuevo, sinabi niyang "sa isyung ito ng *Pandiwa* ay makatitiyak na masisilayan ang ating mga hulagway sa pamamagitan ng kapangyarihan ng Salita."

Bilang mambabasá, násа sa atin na lang kung ano ang gagawin sa kapangyarihan ng mga ito.

Mabini at NVM, pasók sa NBA

NOMINADO sa iisang kategorya ang dalawang akda ng KWF Aklat ng Bayan sa ika-33 National Book Awards (NBA).

Kapuwa hinirang ang *Ang Rebolusyong Filipino* ni Apolinario Mabini, salin ni Michael M. Coroza, at *Pitóng Gulod pa ang Layò* ni NVM Gonzalez, salin ni Edgardo Maranan, sa kategoryang pinakamahusay na aklat ng salin sa NBA.

Ang *Rebolusyong Filipino*, salin ng *La revolucion filipina* mulang Español, ang mabalasik na tinig at mapanuring mata ni Mabini hinggil sa himagsikang Filipino. Salin naman ng mga kuwento ng Pambansang Alagad ng Sining sa Panitikan na si NVM Gonzalez ang *Pitóng Gulod pa ang Layò at Iba pang Kuwento*.

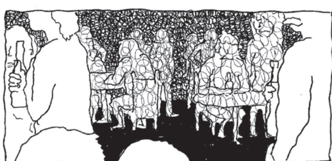
Ang NBA ay isa sa pinakaprestihiyosong gawad sa mga manunulat at kanilang akda na itinataguyod ng Pambansang Lupon para sa Pagpapaunlad ng Aklat (NBDB) at Manila Critics Circle.

Kikilalanin ang mga nagwagi sa 26 Nobyembre 2016 sa Pambansang Museo, Maynila.

KOMIX

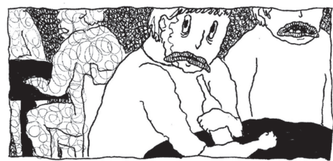
konstelasyon

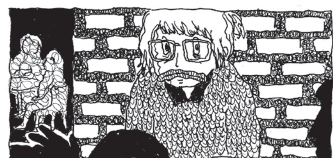
danielle riña

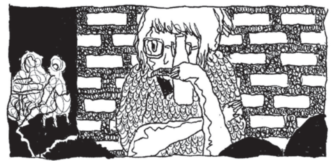

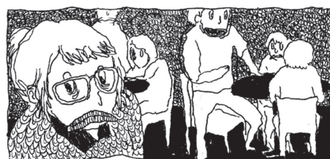

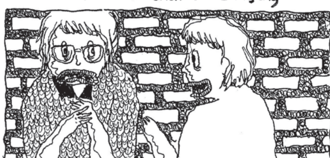

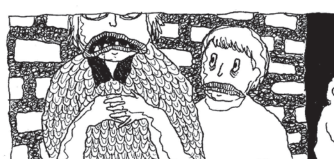

Tungo sa binagong kasaysayang pampanitikan ng Filipinas

Bienvenido Lumbera, Pambansang Alagad ng Sining

JENSM

Malî ang impresyong nalikha sa mga kabataang estudyante na ang kasaysayan ng panitikan ng Filipinas ay nakasentro lamang sa mga akdang nakasulat sa wikang pambansa.

MAGSIMULA tayo sa pagtatanong.

Bakit "binago"? Ano ang hindi kanais-nais sa "luma"?

Sa pagsasalaysay sa lumang kasaysayang pampanitikan, laging may kalipunan ng mga akda na nása sentro. Dahil marahil sa mahabàng kasaysayan ng pagsusúlong ng isang wikang pambansa, nakaugalian ng mga patnugot ng librong nakaukol sa panitikan ng Filipinas na itampok ang mga tula at kuwentong sa Tagalog/Pilipino/Filipino nakasulat. At ito ang pinag-uugatan ng pagkainis kundi man pagkamuhi sa mga rehiyon na may panitikang hangad ng mga manunulat, kritiko, at guro na maitanghal din sa pambansang publiko.

Bílang guro na namatnugot noon sa isang teksbuk sa panitikan ng Filipinas (*Philippine Literature: A History and Anthology,* 1982), ikinukumpisal ko na naging bahagi ako ng dahilan sa malîng impresyong nalikha sa mga kabataang estudyante na ang kasaysayan ng panitikan ng Filipinas ay nakasentro sa mga akdang nakasulat sa wikang pambansa na kinatatampukan nina Balagtas, Lope K. Santos, Jose Corazon de Jesus, Amado Hernandez, at iba pa. At kung may di-Tagalog na akda ay nariyan sina NVM Gonzalez, Nick Joaquin, Bienvenido N. Santos, at Jose Garcia Villa. Sa sinulat kong paunang salita, may sinabi akong pambawi ng dangal kung babasáhin sa ating panahon: *A history and anthology of Philippine literature ought to be representative not only of works written in Tagalog, Spanish and English but of works in other Philippine languages as well.*

Ang sinabi ko noon ang dahilan sa pamagat ng panayam ko ngayon. Kailangan na ng bagong kasaysayang pampanitikan. May kamaliang ibinunga ang lumang kasaysayan. Nakalikha ito ng impresyon na ang mga akdang hindi naipasok sa talaan ng mga likhang panulat na pag-aaralan ng mga estudyante ay hindi masining. Walang kinalaman sa kasiningan na ang mga akda ng mga manunulat na Ilokano, Ilonggo, Cebuano, at Waray ay hindi pinag-aaralan sa mataas na paaralan at unibersidad. Ang pinakamahigpit na dahilan ay ang kakulangan ng gawaing pagsasalin mula sa lengguwaheng rehiyonal ng nasabing mga awtor tungo sa wikang Filipino o sa Ingles kayâ. Alam na naman natin na sa ating kolonyal na sistema ng edukasyon, ang nakararaming intelektuwal na may kakayahang magsalin ay sa dalawang nasabing wika natututong magbasá at magsulat. Kaya't hindi kataka-taka na ang panitikan ng mga rehiyon bukod sa Katagalugan at sa Kamaynilaan ay napabayaan. Sa kabutihang palad naman, may lumilitaw nang henerasyon ng mga estudyanteng gradwado at guro na nag-uukol ng panahon sa pananaliksik sa mga panitikang rehiyonal. Mula sa hanay nilá makaaasa táyo na lilitaw ang mga edukadong magiging tagasalin at tagapagturo ng mga panitikang ngayo'y nananatili pang hindi kilalá ng malawak na publikong Filipino.

Sa pagtahak ng mga intelektuwal sa landasin tungo sa bagong kasaysayang pampanitikan, kailangang sagutin ang susing katanungan: ano ang pangunahing pangangailangan upang masulat ang nasabing kasaysayan—"Sino ang may kakayahang lagumin ang kabuuan ng panitikan ng mga Filipino sa iba't ibang panahon, ang mamamatnugot sa dambuhalang antolohiya na maglalamán ng piling mga akda mula sa maraming mayor na wika sa mga rehiyon?"

Noong kabubukás pa lámang ng siglo 21, hinangad ng Anvil Publishing na tangkain ang paglalabas ng isang antolohiyang maglalayong magtanghal ng kabuuan ng panitikan ng Filipinas. Naatasan akong mamatnugot sa nasabing antolohiya, at dahil wala akong kakayahang magbasá ng mga akdang bukod sa Tagalog, Ingles, at Español, minabuti kong humingi ng tulong sa mga kilála kong mahilig sa panitikan. Ang aklat na isinilang ay pinamagatang *Filipinos Writing: Philippine Literature from the Regions (*2001).

Pawang dalubhasa sa kanya-kanyang larangan ng panitikan ang bumuo ng Lupon.

Sa panitikang Ilokano, ang tumayong awtoridad ay si Dr. Aurelio S. Agcaoili. Si Dr. Teresita Erestain ang humawak sa panitikang Bikol; si Dr. Christine Godinez-Ortega sa mga panitikan ng Mindanao; si Dr. Rosario Cruz Lucero sa panitikan ng Kanlurang Kabisayaan; at si Prop. Cynthia Nograles Lumbera sa panitikan ng National Capital Region. Ang patnugot sa panitikan ng Gitnang Kabisayaan ay si Dr. Teresita Gimenez Maceda; si Maria Crisanta Nelmida-Flores sa panitikan ng Pangasinan; si Dr. Danilo M. Reyes sa panitikan ng Gitnang Luzon at ng Timog Katagalugan; si Dr. Victor N. Sugbo sa panitikan ng Silangang Kabisayaan; si Dr. Delfin L. Tolentino Jr. sa mga panitikan ng Cordillera, at si Dr. Lourdes H. Vidal sa panitikan ng Pampanga.

Bukod sa pamimilì ng mga akdang gagamiting halimbawa, kailangan ding sumulat ang bawat patnugot ng maikling kasaysayan ng panitikang kanyang ipinakikilalá. Sa kabuuan, ang *Filipino Writing* ay isang tagni-tagning kasaysayang pampanitikan.

Batay sa naging karanasan ko sa pangangasiwa ng proyekto ng Anvil Publishing, marahil ay matatagalan pa bago sumipot ang isang kasaysayang pampanitikan na susulatin ng isang nag-iisang patnugot. Marahil pa nga ay malayòng magkaroon táyo ng ganoong kasaysayan, kaya't tanggapin na natin ngayon pa man na ang isang bansang lubhang maraming katutubong wika ay dapat makontento sa kasaysayang pampanitikang produkto ng isang lupon.

Sa ganitong kalagayan, ang dapat harapin ng mga pangkulturang institusyon ng pamahalaan ay ang pagpapayabong ng gawaing pagsasalin sa wikang pambansa ng mga likhaing-panitik ng mga rehiyon. Ibáng paksain pa ito na mangangailangan ng mahabáng talakay. Pansamantala, iiwan ko ang isyu ng bagong kasaysayang pampanitikan sa pag-asang may masipag at matiyagang kabataang dalubhasa na tutugon sa hámon na lagumin ang lahat ng panitikang nása ibá-ibáng wika na nakakalat sa mga pulo ng mahal nating Filipinas.

Binigkas sa UP National Writers Workshop 2016, Los Baños, Laguna.

Dahil sa patuloy na pagpapatupad ng repormang ortograpiko sa wikang Filipino sa pangunguna ng Komisyon sa Wikang Filipino, marami nang manunulat, akademista, at iskolar ang sumusunod sa ipinanunukala ng KWF na paggamit ng "Filipinas" sa halip na "Pilipinas" upang tumukoy sa bansa.

Sa paliwanag ng KWF, ang "F" sa Filipinas ay kumakatawan sa walong dagdag na titik sa alpabetong Filipino alinsunod sa pagbabagong inilatag ng 1987 Konstitusyon—ang mga letrang C, F, J, Ñ, Q, V, X, at Z.

Ang paggamit ng mga tunog sa marami sa mga katutubong wika sa bansa, tulad ng sa mga Ivatan at Ifugao, kasama na rin ang paggamit ng mga ito sa mga apelyidong Filipino, ay mabisang sumisimbolo sa pagyakap sa iba pang katutubong wika sa bansa tungo sa layuning tunay na mailahok ang mga ito sa pagpapaunlad ng wikang pambansa.

Ang pangunahing artikulo sa pahinang ito at ang anunsiyo sa paglulunsad ng aklat sa ibaba ay dalawa lamang sa dumaraming halimbawa ng paggamit ng "Filipinas" bílang angkop na pangalan ng bansa.

CALL FOR PAPERS

PANDAIGDIGANG KONGRESO SA MGA PAG-AARAL HINGGIL SA FILIPINAS SA WIKANG FILIPINO

Pagbabalik, Pagbabantayog sa Filipino

Pambansang Museo, Lungsod Maynila • 2-4 Agosto 2017

Panahon nang ibantayog ang Filipino bilang wika ng karunungan at gamitin ito sa iba't ibang disiplina o larang, lalo na sa mga pag-aaral hinggil sa ating bansa upang mapalaganap ang diskurso ukol sa pagiging Filipino at para sa sambayanang Filipino.

Layunin ng Kongreso na:

- matipon ang mga iskolar at mga pag-aaral hinggil sa Filipino at mahimok na gamitin ang wikang Filipino sa kanilang saliksik
- malikom ang mga pinakaprogresibo at siyentipikong pagsusuri sa wika, panitikan, kasaysayan, sining, at kultura ng Filipinas
- makabuo ng isang bagong pagtanaw sa Filipino
- mabalangkas ang isang pangmatagalang estratehiya tungo sa edukasyon hinggil sa Filipinas na gumagamit sa wikang Filipino

Inaanyayahan ang mga kasapi ng Philippine Studies Association at mga kaugnay na kapisanan o organisasyon, mga iskolar sa lahat ng disiplina, sa loob at labas ng bansa, na magsumite ng panukala.

Ang panukala ay dapat binubuo ng:

- abstrak na hindi hihigit sa 250 salita
- affiliation
- organisasyon
- sulatroniko/email
- telepono

Kasaysayan, kultura, panitikan, at mga wika ang mga pangunahing larang na bibigyan ng tuon. Tatanggap ng hanggang tatlong panel na may tigtatatlong miyembro at hanggang 25 na indibidwal na presentasyon. Ang mga isusumiteng panukala ay kailangang:

- nasa wikang Filipino; Filipino rin ang gagamiting wika sa presentasyon;
- orihinal na akda at hindi pa isinusumite sa iba upang ilathala o ipresenta;
- makapag-aambag ng bagong idea at/o saliksik sa mga nabanggit na larang o disiplina; at
- makapag-aambag sa pagpapalawak ng kaalaman hinggil sa Filipino at Filipinas at humahámon sa mga umiiral na kaisipan o teorya.

Rehistrasyon

Mga kalahok (nasa Filipinas)	
regular rate	PHP3,500
maagang pagpaparehistro (hanggang 15 Hulyo 2017)	PHP3,000
estudyante (may balidong ID)	PHP2,000
Mga banyaga	
regular rate	$150
maagang pagpaparehistro (hanggang 15 Hulyo 2017)	$120
estudyante (may balidong ID)	$100

Maaaring magbayad sa kongreso na mismo o sa pamamagitan ng pagdeposito sa akawnt ng KWF

Landbank of the Philippines Malacañang Branch
Pangalan Komisyon sa Wikang Filipino
Akawnt Blg. 1512-1036-30

Kailangang isumite sa rehistrasyon ang resibo ng deposito/katunayan ng pagbabayad. Mangyaring ipadala rin sa kongreso2017@gmail.com.

Mungkahing paksa para sa presentasyon ng indibidwal o panel

- Ang Bayan at Kasaysayan
- Pagwawasto sa Kasaysayan
- Espasyo ng Kasaysayan sa Edukasyon
- Pagtuklas sa mga Bagong Bayani ng Bayan/Bansa
- Ang Etniko at ang Popular
- Wika at Media
- Pagbuo ng Isang Pambansang Panitikan ng Filipinas
- Bagong Pagtanaw sa Kritisismong Pampanikan
- Popularisasyon ng mga Epikong Bayan
- Komparatibong Pagsusuri sa mga Panitikang Bayan
- Gramatikang Filipino
- Kasalukuyang Tunguhin (recent trends) sa Lingguwistika
- Wika at Politika
- Wika at Demokrasya
- Federalismo: Pros at Cons
- Integrasyon ng Katutubo at Separasyon ng Muslim
- Ang Bangsamoro
- Pangkulturang Ugat ng Suliranin sa Droga
- Problema sa Reporma sa Lupa
- Migrasyon
- Mga Katutubong Kaalaman
- Wika at Saliksik
- Wika at ang Produksiyon ng Kaalaman
- Wika at mga Agham at Matematika

Pagsusumite at Pagsusuri

Ang lahat ng panukala ay isusumite sa:

Komisyon sa Wikang Filipino
2/P Gusaling Watson,
1610 Kalye Jose P. Laurel,
San Miguel, 1005 Maynila

kongreso2017@gmail.com,
komfil@kwf.gov.ph

Mga Petsang Dapat Tandaan

Pagsusumite ng mga panukala
15 Nobyembre 2016
Pag-anunsiyo sa mga napiling papel
16 Disyembre 2016
Pagsusumite ng buong papel
31 Marso 2016
Kongreso
2-4 Agosto 2017

Iba pang detalye

Makikita sa www.kwf.gov.ph, at Kongreso Facebook page (www.fb.com/Kongreso2017) ang mga detalye hinggil sa rehistrasyon at iba pang impormasyon (talaan ng mga otel, pagpunta sa pagdarausan ng kongreso, atbp).

